

ISSN 2544-9338

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

RS Global

Scientific Edition

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

6(18), September 2019

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss

Chief editor

Issakova Sabira

Professor, Doctor of Philology,
The Aktyubinsk regional state university of K. Zhubanov, Kazakhstan

Editorial board:

Kolesnikova Galina

Professor,
Taganrog Institute of Management and
Economics,
Russia

Utebaliyeva Gulnara

Doctor of Philological Science,
Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan

Uzilevsky Gennady

Dr. of Science, Ph.D.,
Russian Academy of National Economy
under the President of the Russian
Federation

Krokhmal Nataliia

Professor, PhD in Philosophy,
National Pedagogical Dragomanov
University, Ukraine

Yarychev Nasrudi

Doctor of pedagogical sciences,
Candidate of philosophical sciences
Chechen state university
Grozny, Russia

Karimov Bakhtiyor

Professor, Doctor of Science,
Tashkent State Technical University named
after Abu Rayhon Beruniy, Uzbekistan

Sas Nataliia

Associate professor, Doctor of
Pedagogical Sciences,
Poltava National V. G. Korolenko
Pedagogical University, Ukraine

Mirza Natalya

Higher Doctorate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Karaganda
State University of E.A. Buketov, Kazakhstan

Mammadov Oruj

Ph.D. in Law,
The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of
Azerbaijan

Paramonova Svetlana

Ph.D. in Criminal Law,
Marie Curie Scholar / Senior Researcher
at Zagreb University, Law Faculty,
Croatia

Mazbayev Ordenbek

Doctor of Geographical Sciences,
Professor of Tourism,
Eurasian National University named after
L.N. Gumilev, Kazakhstan

Orehowskyi Wadym

Doctor of historical sciences,
Chernivtsi Trade-Economic Institute
Kyiv National Trade and Economic University,
Ukraine

Publisher –
RS Global Sp. z O.O.,
Warsaw, Poland

Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394

Publisher Office's address:
Dolna 17,
Warsaw, Poland,
00-773

Website: <https://rsglobal.pl/>
E-mail: editorial_office@rsglobal.pl
Tel: +48 226 0 227 03

DOI: 10.31435/rsglobal_ijitss
OCLC Number: 1036501433
Publisher - RS Global Sp. z O.O.
Country - Poland
Format: Print and Electronic version
Frequency: monthly
Content type: Academic/Scholarly

CONTENTS

PEDAGOGY

- Ковальчук Ірина Сергіївна, Суховецька Світлана Володимирівна,
Колодій-Загільська Олена Андріївна*
БАЗОВІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 3

PSYCHOLOGY

- Бабатенко О. В.*
ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ФАХІВЦІВ..... 9

HISTORY

- О. Кенесбаев*
ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ
КАРАКАЛПАКСТАНА..... 14

SOCIOLOGY

- Шеломовська О. М., Сорокіна Л. М., Познанська К. В., Мачуліна І. І., Богомаз К. Ю.*
ІННОВАЦІЙНА ЦИКЛІЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 18

SOCIAL COMMUNICATIONS

- Tarnavska Iryna Olehivna*
EXTERNAL MEDIA IMAGE OF UKRAINE (BASED ON “THE GUARDIAN” MATERIALS)... 28

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

- Nadia Herasymchuk, Anatolii Yakovets*
THE ROLE OF INTERNET MEDIA IN INFORMATIONAL COUNTERACTING BETWEEN
UKRAINE AND RUSSIA DURING THE WAR IN THE EAST..... 37

MANAGEMENT AND MARKETING

- Adyl Aliekperov*
“APPLE” – UP OR DOWN..... 43

PEDAGOGY

БАЗОВІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ¹ К.пед.н. Ковальчук Ірина Сергіївна,² Суховецька Світлана Володимирівна,³ Колодій-Загільська Олена Андріївна

Україна, м. Житомир, Державний університет Житомирська політехніка;

¹ Доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики;² Старший викладач кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики;³ Викладач кафедри теоретичної та прикладної лінгвістикиDOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6670**ARTICLE INFO****Received** 12 July 2019**Accepted** 20 September 2019**Published** 30 September 2019**KEYWORDS**competence,
communicative competence,
students,
English language,
basic scientific approaches.**ABSTRACT**

The study was aimed to outline basic scientific approaches to the formation of communicative competence of students of non-linguistic specialties by means of English language. Scientists consider communicative competence to be one of the most important qualities of a competent specialist. It implies the ability to function successfully in the system of interpersonal relationships. Based on the research, the author's definition of communicative competence is formed as a set of knowledge, skills and the ability of an individual to apply them as well as experience necessary for effective communication in certain communication situations. The main purpose of students' training of non-linguistic specialties is to develop communicative competence while studying English. Thus the basic scientific approaches are as following: competence, humanistic, communicative, cultural and systematic.

Citation: Ковальчук І. С., Суховецька С. В., Колодій-Загільська О. А. (2019) Bazovi Naukovi Pidkhody Formuvannia Komunikatyvnoi Kompetentnosti Studentiv Nemovnykh Spetsialnostei pid Chas Vyvchennia Anhliiskoi Movy. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6670

Copyright: © 2019 Ковальчук І. С., Суховецька С. В., Колодій-Загільська О. А. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Процес модернізації системи вищої освіти в Україні в умовах інтенсивного розвитку її соціально-економічної співпраці з іншими країнами зумовлює актуалізацію проблем підвищення якості освіти, що передбачає здатність майбутніх спеціалістів до виконання професійної діяльності в умовах іншомовного середовища [10, с. 86]. Отже, іншомовна підготовка фахівців немовних спеціальностей стала однією із важливих складових сучасної вищої школи.

У результаті інтеграції України у європейський та світовий освітній простір та розширення міжнародних, економічних та культурних зв'язків виникло нове бачення основної мети, нарізла необхідність виділення ефективних методик вивчення та навчання іноземних мов у закладах вищої освіти (ЗВО), що також являє собою необхідність підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців для більш консолідованої міжкультурної комунікації [11, с. 102].

У програмі з англійської мови для ЗВО зазначено, що метою навчання іноземної мови у ЗВО є: оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації (що сприяє розвитку у студентів

здатності використовувати її як інструмент спілкування у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу); та набуття професійно-спрямованої іншомовної компетентності. Мова розглядається як засіб міжособистісної взаємодії в умовах багатонаціонального і полікультурного простору [10, с. 86].

Отже, метою навчання англійської мови у ЗВО є як оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, так і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності, що у свою чергу вимагає окреслення різних наукових підходів щодо формування комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей із різними базами знань та навичок [11, с. 102-103].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел свідчить, що сучасні концепції, теоретико-методологічні положення, принципи, методичні системи формування іншомовної комунікативної компетентності стали сферою наукових інтересів Н. Гальскової, Г. Китайгородської, Ж. Марфіної, Н. Микитенко, Л. Морської, Н. Мука, В. Мусаєвої, З. Никитенко, С. Ніколаєвої, В. Петрусинського, І. Шехтер та ін. [15, с. 104].

Проблема формування іншомовних навичок у студентів немовних спеціальностей, зокрема, тих, які навчаються у закладах вищої освіти, також привертала увагу дослідників (Т. Аванесова, Р. Мільруд, А. Самсонова) [10, с. 86].

Однак, питання про базові наукові підходи формування комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англійської мови не є достатньо дослідженим, а тому і актуальним.

Метою статті є спроба окреслити базові наукові підходи формування комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час вивчення англійської мови.

Виклад та аналіз основного матеріалу. Отже, однією з найбільш важливих якостей компетентного фахівця науковці вважають *комунікативну компетентність*, що передбачає здатність успішно функціонувати в системі міжособистісних стосунків.

Н. Ашиток зауважує, що комунікативну компетентність у науковій літературі часто відносять до непрофесійних компетенцій разом з інформаційною, соціальною, загальнокультурною та іншими видами компетенцій [1, с. 92].

Трактування цього поняття різними науковцями також розбігаються. У вузькому розумінні під комунікативною компетентністю розуміють *“здатність організовувати інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами з урахуванням стосунків між ними”* [11, с. 156].

Деякі вчені тлумачать комунікативну компетентність як *“засновану на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування, вільно володіти вербальними й невербальними засобами спілкування, причому наголошують, що така здатність передбачає соціально-психологічне навчання, тобто подальшу можливість навчатися спілкуванню”* (Ю. Ємельянов) [6, с. 37]; *систему внутрішніх ресурсів особистості, потрібних для ефективних комунікативних дій у широкому діапазоні ситуацій міжособистісної взаємодії*. Ці ресурси включають: когнітивні можливості людини щодо сприймання, оцінювання та інтерпретації ситуацій; планування людиною її комунікативних дій у спілкуванні з людьми; правила регуляції комунікативної поведінки й засоби її корекції (Е. Руденського) [17, с. 104]; *“уміння орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях та чуттєвому досвіді індивіда; здатність ефективно взаємодіяти з довкіллям, завдяки розумінню себе та інших, урахуваючи зміну психічних станів, міжособистісних стосунків та умов соціального оточення”* (Є. Кузьміна та В. Семенов) [12, с. 23]; *певну інтегральну характеристику спілкування, у якій опосередковано виражаються морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності* (М. Заброцький) [6, с. 23]; *здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти з людьми* (Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянніков) [7, с. 255]; *реалізувати комплекс особистісних можливостей*, а тому є одним із показників психологічної зрілості (О. Холоста) [18, с. 130]; *урізноманітнювати спілкування, формулювати завдання, розв'язувати конфлікти, уміння взаємодіяти з представниками різних культур, наявності здатності вести переговори* (О. Веретеннікова) [4, с. 26].

Багато вчених виділяє різні наукові підходи до розуміння сутності комунікативної компетентності [5, с. 56].

Інформаційний підхід (О. Добротвор, Р. Якобсон) спрямований на вивчення, переважно, психологічних особливостей прийому та передавання інформації, характеристик комунікатора та реципієнтів, засобів спілкування (як обміну інформацією). Такий підхід дає змогу стежити за

ходом комунікативної взаємодії, відтворюючи її схему, але не розкриває її внутрішньої природи й характер у двосторонньої активності комунікантів [5, с. 56].

Лінгвістичного підхід (О. Леонтьєв, Г. Почепцов), у центрі уваги якого – переважно сфера мовної діяльності людини, тобто мовний акт є основою комунікації [5, с. 57].

Діяльнісний підхід (О. Божович, В. Кан-Калік, М. Хайдеггер) розробляє комунікативну компетентність тільки в діяльності, яка зумовлює здатність індивіда до розв’язання проблем, до цілеспрямованої продуктивної діяльності та кооперації [5, с. 57].

Для порівняння визначень поняття «комунікативна компетентність» різними дослідниками ми провели контент-аналіз. Оскільки не всі автори однозначно тлумачать зазначене поняття, точний семантичний аналіз не завжди є можливим, тому ми поєднуємо близькі за змістом визначення як синонімічні та подаємо їх за узагальнювальною назвою, опираючись на контекст, у якому вони подані в дослідників.

Більшість дослідників визначають комунікативну компетентність через сукупність знань, умінь і навичок, а також розглядають її як здатність особистості здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну мовленнєву діяльність, на характер якої впливають різноманітні чинники. Варто зазначити, що всі визначення взаємодоповнюють один одного. Тому можна визначити **комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості їх застосовування та досвід, необхідний для ефективного спілкування в певних комунікативних ситуаціях.**

Ми вважаємо, що метою підготовки студентів немовних спеціальностей є формування комунікативної компетентності під час вивчення англійської мови, тому базовими **науковими підходами є компетентнісний, гуманістичний, комунікативно-діяльнісний, культурологічний та системний.**

Українська освіта оперує поняттям компетентність у значенні, запропонованому європейськими країнами. Поняття компетентності визначають як здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Компетентність ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях, але ними не вичерпується, обов’язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дав змогу ці знання вpleсти в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати [2, с. 340]. Отже, кожна компетентність побудована на поєднанні знань, навичок і вмінь, а також ставлень, цінностей, емоцій, здібностей, поведінкових компонентів, тобто всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Перехід до **компетентнісного підходу** означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, навичок і вмінь на формування й розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях, на організацію освітнього процесу на основі врахування затребуваності навчальних досягнень студентів ЗВО в суспільстві, забезпечення спроможності відповідати реальним запитам швидкозмінюваних ситуацій сьогодення й мати сформований потенціал для швидкої безболісної адаптації як у майбутній професії, так і в соціальній структурі. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає високу готовність випускників ЗВО до успішної діяльності у професійних сферах, зокрема й володіння іноземними мовами та культурами [2, с. 340].

У **гуманістичному підході** поєдналися кращі традиції вітчизняної педагогічної думки (І. Бех, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський) з досягненнями зарубіжної психолого-педагогічної практики та науки (А. Маслоу, К. Роджерс) [2, с. 590].

Відповідно до зазначеного підходу формування процесу комунікативної компетентності потрібно розглядати не як вплив на особистість для формування потрібних викладачеві та суспільству якостей студентів, а як створення умов для їх саморозвитку в процесі навчання, а також реалізації їхніх природних сил і максимально можливої самореалізації. У цих умовах викладач ЗВО повинен не просто передавати студентам знання та формувати вміння та навички, а прилучати до прогресивної комунікації.

Однак у методиках навчання гуманітарних дисциплін, зокрема англійської мови, діяльнісний підхід інтерпретований у рамках **комунікативно-діяльнісного підходу** до навчання [2, 3, 14].

Відповідно до цього підходу навчання англійської мови повинно мати діяльнісний характер, оскільки реальне спілкування на заняттях здійснюється через мовленнєву діяльність, за допомогою якою учасники намагаються вирішувати реальні та умовні завдання.

Комунікативно-діяльнісний підхід передбачає органічне поєднання свідомих і підсвідомих компонентів у процесі навчання англійської мови, тобто засвоєння правил оперування комунікативними моделями відбувається одночасно з опануванням їх комунікативно-мовленнєвих функцій.

Цей підхід найбільше відображає специфіку гуманітарних дисциплін як навчальних предметів у ЗВО. Він визначається в результаті методичного осмислення наукових досягнень у галузі лінгвістики – теорії комунікативної лінгвістики, психології та методики навчання іноземних мов (О. Леонтьєв, І. Зимняя, Ю. Пассов та інші) [2, с. 82].

Реалізація комунікативно-діялісного підходу в навчальному процесі означає, що формування іншомовних мовленнєвих умінь відбувається завдяки здійсненню студентами іншомовної мовленнєвої діяльності. Іншими словами, оволодіння засобами спілкування спрямоване на їх практичне застосування в процесі спілкування в спеціально створених ситуаціях.

Культурологічний підхід формування комунікативної компетентності у процесі занять із англійської мови передбачає тісну взаємодію мови й культури країн мови, які вивчаються. Для цього підходу характерні дві тенденції інтерпретації фактів мови та культури в навчальних цілях: 1) від фактів мови до фактів культури; 2) від фактів культури до фактів мови. У контексті першої тенденції викладач демонструє, як в одиницях мови відбиваються особливості культури та мислення носіїв мови, а культурознавча інформація вилучається із самих мовних одиниць [2, с. 85].

Формування комунікативної компетентності з урахуванням культурологічного підходу представлено в чотирьох аспектах: практичному, освітньому, виховному та розвивальному.

Практичний аспект зводиться до формування одного з компонентів іншомовної комунікативної компетентності, соціокультурної компетентності, яка дає змогу студентам здійснювати спілкування [2, с. 86].

В освітньому аспекті основою навчання в межах названого підходу є діалог культур як зіставлення фактів із галузі художньої творчості та способу життя носіїв мови, чим студенти успішно оволодіють на заняттях з англійської мови [2, с. 84].

У виховному аспекті при культурологічному підході акцентовано увагу на виявленні загально-моральних орієнтирів до комунікативного спілкування рідною та іноземною мовою та наявних між ними розбіжностей, що допомагає подолати бар'єри в міжкультурному спілкуванні, сприяє вихованню толерантності до інших культур [2, с. 83].

Основне завдання **розвивального аспекту** – формування стійкої мотивації до пізнання іншомовної та власної культури в діалозі з рідною мовою та культурою для можливості наближення комунікативного спілкування до реальних умов [2, с. 82].

Застосування **системного підходу** в рамках нашого дослідження дало підстави побудувати узагальнену модель системи за допомогою методів системного аналізу й моделювання.

Системний підхід набув значного поширення в багатьох сучасних наукових розробках (І. Блауберг, В. Кузьмін, В. Садовський, Б. Українцев, І. Фролов, Е. Юдін). У сучасній теорії пізнання поняття «система» є загальнометодологічним. Системний підхід являє собою метод наукового пізнання. Принцип системності, за твердженням В. Кузьміна, у загальному вигляді означає, що явище об'єктивної дійсності, яке розглядають з позицій закономірностей системного цілого та взаємодії складових його частин, утворює особливу гносеологічну призму або особливе «вимірювання» реальності [8, с. 100].

У працях філософів належно проаналізовано різноманітні визначення поняття «система», розглянуто специфіку системного дослідження та вимоги, яким це дослідження повинно відповідати, представлено поняттєвий апарат. У публікаціях із цього питання яскраво виражено два напрями: загальнотеоретичний (методологічний) і прикладний, який використовують у дослідженнях конкретних галузей знань (М. Амосов, Б. Ананьєв, П. Анохін, В. Кузьмін) [8, с. 100].

На думку Г. Кирилової, розгляд заняття як цілісної системи дає змогу глибоко розкрити теорію та практику заняття в умовах розвивального навчання, оскільки її компонентам властиві внутрішні зв'язки. Унаслідок цього виникає нова якість, не характерна для окремих її компонентів. Наприклад, такою інтегративною якістю є вільне володіння англійською мовою, яке можна забезпечити тільки всією системою, а не окремими її компонентами. Отже, у певній системі ціле не дорівнює сумі його частин [9, с. 37].

К. Плиско вважає, що системний підхід тісно пов'язаний із моделюванням і сприяє створенню необхідної понятійної бази для опису об'єкта, яка дає змогу за певних умов отримати нові знання про об'єкт [15, с. 124].

За визначенням В. Штоффа, систему збагнути без моделювання неможливо, оскільки моделювання, або модель, – "це така система, яка, відображаючи і відтворюючи об'єкт дослідження, здатна реалізувати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про об'єкт" [19, с. 301].

У методиці пропонують різні підходи до моделювання. Важливо, щоб під час моделювання було забезпечено: 1) свідоме вивчення понять, визначень і правил при повному їх розумінні; 2) реалізацію принципів наступності та перспективності в навчанні; 3) розгляд вивченого явища повно та всебічно.

Отже, системний підхід на заняттях із англійської мови забезпечує усвідомлене розуміння фактів та явищ у їх взаємозв'язках і цілісній системі, спонукає студентів бути уважними у виборі мовних засобів для передавання певного змісту, системи кожного блоку й цілісної системи розділу та теми, що вивчається, формує в студентів уміння й навички вибирати з ряду співвідносних, взаємозамінюваних граматичних форм і конструкцій найдоцільніші, сприяє розумінню логіки предмета, а також простежити не лише будову системи та її частин, а й їхню зміну, взаємодію й розвиток.

Висновки. Іншомовна комунікативна компетентність як важливий компонент комунікативної культури, як відомо, є невід'ємним складником підготовки студентів немовних ЗВО. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів [13, с. 109].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що процес оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації вимагає окреслення наукових підходів щодо формування комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей із різними базами знань та навичок.

Більшість дослідників визначають комунікативну компетентність через сукупність знань, умінь і навичок, а також розглядають її як здатність особистості здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну мовленнєву діяльність, на характер якої впливають різноманітні чинники. Варто зазначити, що всі визначення взаємодоповнюють один одного. На основі досліджень сформовано авторське визначення комунікативної компетентності, як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості їх застосовування та досвід, необхідний для ефективного спілкування в певних комунікативних ситуаціях.

Оскільки метою підготовки студентів немовних спеціальностей є формування комунікативної компетентності під час вивчення англійської мови, тому базовими науковими підходами визначено компетентнісний, гуманістичний, комунікативно-діяльнісний, культурологічний та системний. Узагальнюючи, зазначимо, що розглянуті нами питання не вичерпують окресленої проблеми і потребують подальшого її дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашиток Н.І. Формування комунікативної компетенції як складової професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів // Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2012. – № 4 (87). – С. 92-96.
2. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. – К.: Ленвіт, 2013. – С. 340-350.
3. Борисенко В. В. Теоретичні засади категорії «компетенція» / В. В. Борисенко // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 96. – С. 20-29.
4. Веретенникова А. Е. Развитие иноязычной письменной коммуникативной компетентности у студентов в соответствии с Болонским процессом [Текст] / А. Е. Веретенникова // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5. – С. 26-30.
5. Добротвор О. В. Комунікативна компетентність як предмет наукового дослідження / О. В. Добротвор // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 3. – С. 56-62. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prtp_2013_3_8 [Дата звернення 24 вересня 2019].
6. Заброцький М.М., Максименко С.Д. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. – Київ-Житомир: Волинь, 2000. – С.32-37.
7. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растяльников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – С. 255-256.
8. Калінін В.О. Педагогічна технологія "діалог культур" як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови: Монографія / За заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 100-110.

9. Кириллова Г.Д. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения / Г.Д.Кириллова – М.: Просвещение, 1980. – С. 24, 37-38.
10. Костенко Н. І. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей / Н. І. Костенко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2012. – № 5. – С. 86-89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_21 [Дата звернення 27 вересня 2019].
11. Краткий психологический словарь: словарь / В. В. Абраменкова [и др.]; сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред.: А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – Москва: Политиздат, 1985. – С.156.
12. Кузьмина Е.С., Семенов В.Е. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий. Ленинград: Лениздат, ред. 1988. – С. 23-24.
13. Нагірний Л. Я. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції студентів / Л. Я. Нагірний // Науковий журнал Чернівецького університету : актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2012. – Вип. 4. – С. 101–111.
14. Ніколаєнко І. В. Міжкультурна комунікація і мова. [online] Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Philologia/21224.doc.htm. [Дата звернення 26 вересня 2019].
15. Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови : теоретичний аспект / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1995. – С. 124-125.
16. Овчаренко Л. Р. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей / Л. Р. Овчаренко // Професійна освіта: проблеми і перспективи. – 2016. – Вип. 11. – С. 104-110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2016_11_20 [Дата звернення 20 вересня 2019].
17. Черезова І.О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості / І.О. Черезова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – №1. – 2014. – Херсон, 2014. – С. 103–108. – (Серія «Психологічні науки»).
18. Технологии социальной работы: Учебник под общ. ред. проф. Е. И. Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 2001. – С. 130-135.
19. Штофф В.А. Моделирование и философия, М.-Л., «Наука», 1966. – С. 301-302.

PSYCHOLOGY

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ФАХІВЦІВ

здобувач кафедри психології та соціології **Бабатенко О. В.**

Україна, Сєвєродонецьк, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6671

ARTICLE INFO

Received 19 July 2019

Accepted 16 September 2019

Published 30 September 2019

KEYWORDS

social systems,
psychological state,
specialists,
food industry,
methodical approach,
social support,
development.

ABSTRACT

The article analyzes the peculiarities of psychological support of social support for the development of professionalism of specialists in the food industry. Purpose of the article was to determine the peculiarities of the optimization factors of the functional state of food industry professionals in the annual cycle of activity for psychological support of social support for the development of their professionalism. The methodological approach is based on theoretical and methodological provisions on the systemic structure of mental phenomena and the concept of the development of socio-technical systems of activity. Empirical methods of research were used: conversation, observation, questioning, expert evaluation, analysis of the results of activity, psychological experiment (conceptual and formative); psychodiagnostic methods (estimation of solving problems with a computer (by O. Sheviakov), studying memorization of five-digit numbers with subsequent reproduction (by R. Amthauer), concentration of attention on M. Anfimov's corrective attempt, rings and entangled lines Landolt, distribution of attention on the red-black table K. Platonov, self-assessment of the subjective state by the method of "Feeling-Activity-Mood (FAM)" V. Doskin, psychophysiological (critical frequency of fusion of light flashes), latent periods of simple sensations (LP Methods of arbitrary mental regulation of functional state (autotraining, ideomotor training).

Citation: Бабатенко О. В. (2019) Psykholohichne Zabezpechennia Sotsialnoi Pidtrymky Rozvytku Profesionalizmu Fakhivtsiv. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6671

Copyright: © 2019 Бабатенко О. В. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Наукова проблема полягає в тому, що в дослідженнях психологічних станів фахівців харчової промисловості немає чіткого розуміння ролі і змісту психологічного забезпечення соціальної підтримки. Отримання достовірної інформації про соціальну підтримку знижує рівень негативних психологічних станів і дозволяє фахівцям в найкоротші терміни пристосуватися до нових організаційних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В харчовій промисловості значна частина професій пов'язана з виконавською діяльністю. Успішність функціонування соціотехнічних систем зумовлюється багатьма чинниками, одним із яких є показник працездатності людини. Найбільш складним завданням, яке стоїть сьогодні перед дослідниками (перш за все соціальними психологами та соціальними робітниками), є вироблення критеріїв, за допомогою яких можливо було б визначити рівень працездатності та безпечної діяльності фахівців. Тому одним з таких критеріїв може бути критерій функціонального стану (ФС) організму, який можна отримати у вигляді інтегрального показника [1]. Розвиток теорії, методів та практики вивчення ФС людини, що виникають в процесі професійної діяльності, є важлива умова оптимізації праці, підвищення її ефективності, надійності та якості. Формування таких негативних станів як перевтома, монотонія,

емоційна напруженість, різні форми стресових реакцій призводять до збільшення кількості помилкових та неправильних дій, підвищення розвитку професійних захворювань тощо. В зв'язку з цим в соціальній психології проблемі вивчення станів людини в умовах професійної діяльності приділяється особлива увага. При цьому вона розглядається вченими як основа для вирішення таких важливих практичних завдань, як психологічне забезпечення надійності функціонування соціотехнічних систем і збереження фізичного та психічного здоров'я фахівців, формування готовності до професійної діяльності [2].

Потреба в використанні психопрофілактичних заходів для оптимізації ФС в харчовій промисловості досить значна, оскільки діяльність фахівців проходить в умовах змін соціально-психологічних, технічних, природних та інших чинників, які призводять до зниження рівня працездатності.

Мета статті: визначити особливості оптимізаційних чинників функціонального стану фахівців харчової промисловості в річному циклі діяльності для психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку їх професіоналізму.

Гіпотеза дослідження: прийоми довільної саморегуляції психічного стану суттєво впливають на інтегральний функціональний стан фахівця і через це на якісні та кількісні психологічні та психофізіологічні характеристики його діяльності.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз існуючих напрямів вивчення функціонального стану в комплексі наук про професійну діяльність людини.
2. Розробити психограму діяльності фахівців харчової промисловості і на її підставі обґрунтувати комплекс діагностичних методик, адекватних змісту праці останніх.
3. Провести психодіагностику та корекцію негативних функціональних станів фахівців, що виникають в умовах професійної діяльності впродовж одного року.
4. Розробити практичні рекомендації для оптимізації несприятливих функціональних станів в умовах організаційних змін професійної діяльності.

Методологію дослідження складала концепція психологічного забезпечення розвитку соціотехнічних систем, логіка представлення дослідженого матеріалу поєднала теоретичну ідею розвитку системи діяльності фахівців харчової промисловості з емпіричними дослідженнями динаміки їх функціонального психологічного стану.

Результати дослідження. Спираючись на ідеї про розвиток соціотехнічних систем діяльності [3], розглянемо систему діяльності фахівця як процес, що складається з чотирьох компонентів: інтенційного («спонукаючого»), операційного («технологічного»), активаційно-регуляторного (емоційно-вольова регуляція процесу діяльності) і базового (психофізіологічні функції). З цих компонентів формується професійно зумовлена конкретна цільова система діяльності. Вона складається з чотирьох підсистем. Перша – підсистема зовнішньої взаємодії з соціумом, яка забезпечує вибір мети діяльності, формулювання завдань і реалізацію процесу досягнення мети шляхом опосередкованої взаємодії з предметом діяльності Друга підсистема – психологічного забезпечення функціонування. Ця підсистема також працює за цільовим принципом, але метою у даному випадку є підтримка працездатності, забезпечення необхідних психофізіологічних констант при різних впливах соціуму. Третя підсистема умовно названа спонтанною інформаційною активністю. Мова йде про те, що функції психіки людини проявляються у двох різних формах: цільовій активності, що ініціюється певними мотивами, котрі усвідомлено опредмечуються за конкретних умов. Четвертою підсистемою є інтегральний регулятор активності, котрий забезпечує об'єднання всіх підсистем до єдиної системи діяльності.

Концепція психологічного забезпечення функціонування лежить в основі всіх теоретичних положень та практичних методів нашого дослідження. Психологічне забезпечення розвитку соціотехнічної системи спрямоване на розвиток її властивостей в ході проектування, функціонування та вдосконалення (модернізації), а також властивостей заходів, методів та засобів формування та підтримання необхідних професійних якостей і функціонального стану фахівців, тобто розвиток системи формування та підтримання працездатності.

Для конкретного дослідження в рамках даної роботи ми обрали високоавтоматизовану соціотехнічну систему діяльності фахівця харчової промисловості. Вона виокремлена на основі аналізу системи діяльності фахівців сучасних підприємств.

Для формування необхідного рівня працездатності використовувались формувально-розвивальні методи засвоєння прийомів довільної психічної саморегуляції (нервової релаксації, ідеомоторного тренування, аутотренінгу). Кінцевою метою програми використання формувально-розвивальних методів було формування та розвиток навичок довільної психічної

саморегуляції для зняття симптомів професійної втоми та емоційної напруги в кінці зміни і мобілізації внутрішніх ресурсів перед роботою.

Навчання фахівців за цією програмою проводилось впродовж двох місяців у формі соціально-психологічного тренінгу.

Оснóву для визначення особливостей динаміки працездатності фахівців харчової промисловості склали результати психодіагностичного обстеження останніх в умовах діяльності впродовж одного року.

Організаційно робота для дослідження психофізіологічного стану фахівців була проведена в три етапи. На першому етапі було з'ясовано особливості динаміки показників функціонального стану (ФС) та визначено розбіжності між ними. На підставі отриманих даних встановлено, яка бригада є найбільш несприятливою з точки зору максимальних зрушень основних психодіагностичних показників та інтегрального показника ФС.

На першому етапі в експерименті брало участь 150 фахівців, які досліджувались впродовж одного місяця при роботі в різні зміни. Порядок та організація досліджень забезпечили послідовне обстеження їх при роботі в першу, другу і третю зміни. Дослідження кожної зміни проводилось впродовж одного тижня за методиками визначення суб'єктивного відображення стану (САН, опитувальник Спілбергера-Ханіна); методикою визначення побічних показників працездатності (слухова пам'ять, зорова пам'ять, коректурна проба, КЧЗСМ, усний рахунок, продовження числових рядів); методики визначення прямих показників працездатності), що дало змогу отримати усереднені дані за кожну зміну.

На підставі результатів дослідження, отриманих за всією вибіркою досліджуваних та повторних тестувань для кожного фахівця в найбільш сприятливі періоди, були отримані зони оптимальних значень для кожного діагностичного показника та визначені фонові показники, відповідно до яких розраховувались інтегральні значення для кожного із «зрізів» ФС. Значення інтегральних показників для кожного «зрізу» ФС розраховувались за наступною формулою:

$$\gamma = - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{X_i - X_{\text{ф}}}{X_{\text{імах}} - X_{\text{ф}}},$$

де i – інформативні показники;

n – число інформативних показників;

X_i – оцінка i -го показника в конкретному випадку;

$X_{\text{імах}}$ – мода діапазону оптимальних значень для i -го показника

$X_{\text{ф}}$ – фонові значення для i -го показника.

При порівняльному аналізі результатів обстежень виявлено, що найбільш суттєві відмінності між показниками ФС від початку до кінця роботи мають місце для фахівців третьої зміни. Зрушення основних показників професійно-важливих функцій цієї зміни складають 16-18% в порівнянні з тими, що оцінювались перед початком роботи, тоді як аналогічні зрушення для відповідних показників перших двох змін складають 12-14%. Достовірність відмінностей між зрізами ФС, отриманих до початку та після зміни, за всіма показниками оцінювалось за допомогою критерію t -Стюдента (з $P \leq 0,05$), яка виявилась статистично значима для більшості діагностичних показників фахівців третьої зміни. При порівняльному аналізі отриманих результатів дослідження всіх бригад виявлено, що третя зміна є найбільш несприятлива з точки зору максимальних зрушень основних психодіагностичних показників та ступеня їх вираженості і визначена нами для додаткового обстеження впродовж одного року з метою виявлення особливостей динаміки працездатності фахівців, розробки та реалізації відповідних оптимізаційних процедур.

Аналіз інтегральних показників часткових функцій та інтегрального показника ФС в цілому свідчить про те, що тільки перед початком роботи більшість інформативних показників (за виключенням емоційної напруженості), належать до зони оптимальних значень, хоча і вони не досягають фонових, а значення інтегрального показника ФС в цілому оцінюється як оптимальне.

Оцінка інтегральних показників ФС в кінці роботи свідчить про те, що значення всіх інформативних показників зміщуються в зону негативних значень і виходять за межі оптимальних. Загальна тенденція до зрушень показників в негативний бік зберігається за всіма показниками, однак показники оперативної пам'яті, критичної частоти злиття світлових миготінь (КЧЗСМ) та суб'єктивної оцінки стану зазнають найбільших зрушень. У змістовному плані глибина зрушень основних інформативних показників свідчить про те, що в кінці зміни формується несприятливий ФС, пов'язаний зі зниженням ефективності діяльності і у фахівців третьої зміни має більш чітко виражений характер і може бути кваліфікований як стан гостро вираженої втоми.

На другому етапі експериментального дослідження здійснювалась оцінка динаміки працездатності фахівців третьої зміни, що було необхідною умовою для визначення головних

тенденцій в зміні ФС та ступеню вираженості його основних зрушень. Для вирішення цього завдання проведено діагностичне обстеження в річному циклі діяльності. Для оцінки змінної динаміки працездатності фахівців харчової промисловості в річному циклі дослідження всі діагностичні показники були приведені до єдиної системи виміру, що дозволило розрахувати інтегральні показники як часткових функцій, так і ФС в цілому. За допомогою цієї ж формули розраховувались значення інтегральних показників для часткових функцій, які належать до одного рівня прояву ФС. Це дало змогу одночасно простежити спрямованість та ступінь вираженості відхилень основних проявів ФС відносно фонових рівня, який визначено нами за нульовий. Аналіз отриманих результатів та їх динаміка свідчать про те, що в динаміці працездатності фахівців в річному циклі дослідження, достатньо обґрунтовано розрізняються ФС (рис.1), які відповідають періодам впрацювання, оптимальної та нестійкої працездатності.

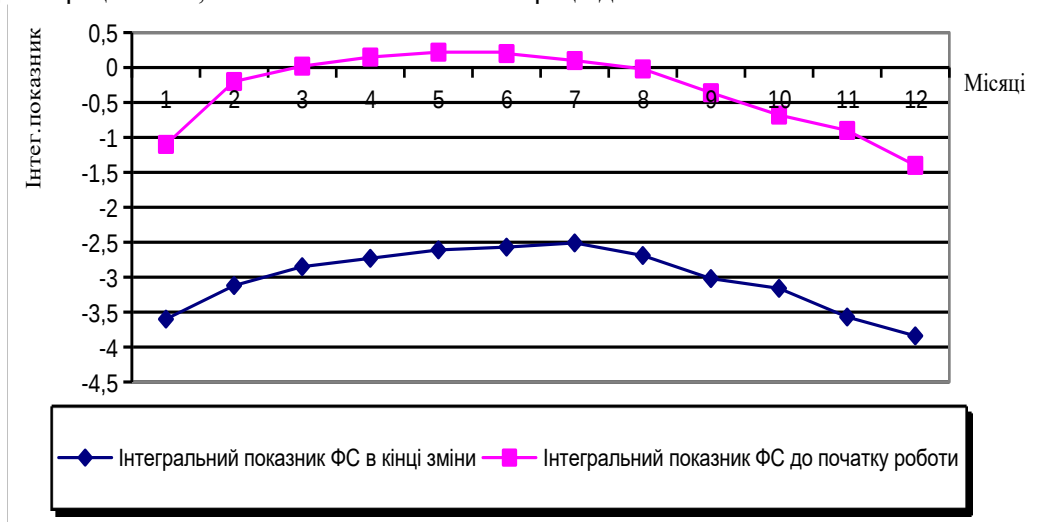

Рис.1. Динаміка інтегрального показника ФС фахівців харчової промисловості в річному циклі діяльності

Період впрацювання (до 3-х місяців) характеризується тенденцією до зрушення більшості оцінок в сторону позитивних значень, зворотна залежність виявлена тільки для КЧЗСМ. Однак, незважаючи на позитивну динаміку з боку більшості показників ФС, більшість їхніх значень достовірно відрізняються перед початком роботи та наприкінці зміни. Слід зазначити, що інтегральні оцінки ФС фахівців впродовж всього періоду впрацювання як до початку роботи, так і в кінці зміни не перевищують фонові показники. Аналіз динаміки інтегральних показників ФС на етапі впрацювання дає змогу виявити тенденцію до зміни останніх в бік фонових значень. В цілому ж між частковими показниками ФС спостерігається узгоджена динаміка, хоча вже перед початком роботи ряд показників, зокрема значення інтегральних показників слухової, оперативної пам'яті, швидкості переробки інформації мають найнижчі оцінки, в той час як показники суб'єктивної оцінки стану наближаються до фонових. Незважаючи на деякі розбіжності в оцінках серед часткових показників, всі вони, за виключенням реактивної тривожності, перед початком роботи належать до зони оптимальних значень. Аналіз динаміки інтегральних показників ФС в кінці роботи впродовж всього періоду впрацювання показує, що спостерігається тенденція до зрушення всіх показників в бік негативних значень, а глибина зрушень останніх від початку до кінця роботи складає 15-20%. Серед інформативних показників найбільших зрушень зазнають значення суб'єктивної оцінки стану, оперативної пам'яті та КЧЗСМ. Зазначені тенденції підтверджуються проведенням кореляційного аналізу з обчисленням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Стійкі позитивні кореляційні зв'язки спостерігаються між показниками психофізіологічного, операціонального забезпечення діяльності та суб'єктивної оцінки стану (r не менше +0,66), слабкі позитивні зв'язки відмічаються між показниками професійного рівня та емоційною напруженістю (r не більше +0,28), що підтверджує узгодженість в динаміці останніх.

Таким чином, період оптимальної працездатності фахівців третьої зміни перед початком роботи характеризується стабільністю, так як більшість діагностичних показників, за виключенням оперативної пам'яті, належать до зони оптимальних значень. ФС фахівців в кінці зміни визначається як несприятливий і зумовлюється зрушеннями інформативних показників в бік негативних значень. Визначені закономірності в динаміці показників, глибина їх зрушень, розрахунки інтегрального показника ФС, дають можливість стверджувати, що в кінці зміни у фахівців розвивається гостра втома, а функціонування організму відбувається із залученням резервних та компенсаторних механізмів, що забезпечує підтримання діяльності з необхідною ефективністю.

В межах розвитку системи формування і підтримання працездатності на стадії експлуатації соціотехнічної системи досліджено особливості формування необхідного рівня працездатності фахівців в умовах харчової промисловості. Обґрунтовано необхідність оволодіння навичками саморегуляції, виходячи з необхідності діяти відповідно до особливостей виробничої ситуації.

Робоча гіпотеза дослідження була сформована у такий спосіб: ми припускали, що впровадження прийомів довільної психічної саморегуляції в процес діяльності фахівців буде ефективним з погляду формування і підтримки необхідного рівня їх працездатності за пріоритетними показниками ФС.

Для розуміння природи формування ФС проведено факторний аналіз (ФА) отриманих даних за всією вибіркою в річному циклі дослідження. При ФА інформативних показників ФС операторів до початку роботи отримані наступні результати: із факторів, які впливають на інтегральний показник ФС виділяються два, факторне навантаження яких більше за одиницю. Причому особливого значення набуває перший фактор F1 (6,020), значення якого в п'ять разів перевищує факторне навантаження другого фактору F2 (1,155). Розрахунковий показник значимості двох факторів складає 78% від загальної сукупності факторів, що достатньо для подальшого аналізу.

До першого фактору (психофізіологічного та операціонального забезпечення) до початку роботи відносяться змінні: швидкість переробки інформації, оперативна пам'ять, усний рахунок та критична частота злиття світлових миготінь; до другого (суб'єктивного стану та професійного рівня операторів) – реактивна тривожність, САН, слухова пам'ять та прямі показники працездатності. В кінці зміни перший фактор визначається лише підсистемою психофізіологічного забезпечення (слухова пам'ять, КЧЗСМ, усний рахунок та швидкість переробки інформації).

Другий фактор залежить від підсистем операціонального забезпечення, суб'єктивної оцінки стану та показників професійного рівня (реактивна тривожність, суб'єктивна оцінка стану, оперативна пам'ять та прямі показники працездатності), що підтверджує наявність різноспрямованих тенденцій в кінці зміни. При вивченні особливостей динаміки працездатності фахівців було встановлено, що до кінця зміни в останніх розвивається гостра втома, яка може призвести до перевтоми; в цьому плані працівники третьої зміни складають групу "ризик", в яких вона може розвинути в першу чергу. Характер змін, що спостерігалися при зрушеннях діагностичних показників, склали основу для проведення роботи щодо оптимізації та профілактики несприятливих ФС.

Основу для проведення порівняльного аналізу склали результати дослідження експериментальної групи фахівців, які виявили бажання навчатися за спеціальною методикою психорегулюючого професійного тренінгу, тобто експериментальна група була сформована на добровільних засадах без додаткових критеріїв відбору. Заняття походились тричі на тиждень у вечірній час впродовж 30 хвилин. Діагностичні обстеження проводились щомісяця за 1-1,5 години до початку роботи та зразу в кінці зміни.

Таким чином, проведена дослідницька робота щодо вивчення та аналізу змінної динаміки працездатності фахівців харчової промисловості, виявлення особливостей прояву їх ФС на різних етапах професійної діяльності дала можливість перевірити і підтвердити запропоновані моделі та гіпотези.

Висновки. Теоретичний аналіз існуючих напрямів вивчення функціонального стану (активаційно-енергетичного, суб'єктивних переживань, кількісних і якісних показників результативності діяльності) показав, що використання теоретичної та методичної бази кожного з них є недостатнім для оцінки та регуляції функціонального стану. Тому використання комплексного підходу до оцінки функціональних станів з позиції соціотехнічних уявлень про їх природу, створює умови для своєчасної діагностичної (контроль, оцінка) та корекційної (оптимізація, профілактика) роботи в умовах професійної діяльності. Зазначений підхід ґрунтується на теоретико-методологічних положеннях про системну будову психічних явищ. Перспективи подальших досліджень полягають у науковому обґрунтуванні методики формування та підтримання необхідного рівня працездатності фахівців на всіх етапах циклів функціонування та розвитку соціотехнічних систем діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В.А. Работоспособность человека-оператора и пути ее повышения. Психологический журнал. 1997. 8:107-118.
2. Корольчук М.С. Шляхи та заходи психофізіологічного забезпечення професійної діяльності. Матеріали конференції УВС МВС. 1995:64-67.
3. Шевяков А.В., Хасхачих Е.Г. Динамика функционального состояния операторов-металлургов при различном качестве дисплейных видеокладов. Физиология человека. 1994. 30 (4):76-82.

HISTORY

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ КАРАКАЛПАКСТАНА

О. Кенесбаев

Базовый докторант,

Республика Каркалпакстан, город Нукус,

Каракалпакский научно-исследовательский институт гуманитарных наук Каракалпакского
отделения Академии наук Республики УзбекистанDOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6672

ARTICLE INFO

Received 11 July 2019**Accepted** 18 September 2019**Published** 30 September 2019

KEYWORDS

public organizations,
Karakalpak society,
political processes,
party politics,
command and administrative
regime,
bureaucratic system,
Soviet-party bodies,
social movements.

ABSTRACT

This article is devoted to the study of the main stages of development of public organizations in Karakalpakstan. The paper analyzes the problems of the formation of public organizations in Karakalpakstan, where, on the basis of a scientific rethinking of historical data, the processes of the emergence of public organizations in the territory of Karakalpakstan are shown. It also indicates the functioning of public organizations in the context of the political processes taking place in Karakalpak society. The process of expansion of public organizations as a mass organization with the support of party and government leaders of Karakalpakstan is reflected in a strict chronological order. And the article also shows, under the influence of a command-administrative bureaucratic system, the ongoing change in the functional purpose of a public organization, turning into an auxiliary tool for implementing public policy among the people. However, the author reveals the role of public organizations in social life under a command and administrative bureaucratic regime. Objective reasons are shown, under the influence of which the functional value of public organizations of Karakalpakstan of the indicated period was changed.

Citation: O. Kenesbaev. (2019) Main Stages of Development of Non-Governmental Organizations of Karakalpakstan. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6672

Copyright: © 2019 O. Kenesbaev. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Общественные организации на территории Каракалпакстана появились еще в 1920-е годы. Если не считать комитеты (отделения) идеологически обусловленных общественных организаций типа партии большевиков и комсомола, первыми общественными объединениями были профессиональные союзы¹, которые также появились при активном участии европеизированной части советско-партийного аппарата.

По своей сущности к общественным организациям относится созданный в 1922 году Союз «Кошчи», объединивший бедных дехкан и безземельных батраков. Эта организация должна была активно участвовать в национализации земель крупных землевладельцев, участвовать в распределении этих земель, водных ресурсов, семян, сельхозинвентаря, рабочего скота, при этом Союз «Кошчи» предоставлял льготы членам этой организации. Организация считалась как профессионально-политическое объединение (переходного типа) пролетарских и полупролетарских масс аула и кишлака. Однако в этот период Союз «Кошчи» в организационном плане был еще слабым, несмотря на усилия властей. Объединение населения

¹ Кудиярова Т. История профсоюзов Каракалпакстана (1917-1941 гг.). Автореферат ... к.и.н. Н., 2005.

в профессиональные союзы в условиях Каракалпакстана произошло также в 1922 году. 1 марта того года состоялась конференция Амударьинской областной профсоюзной организации, где в первую очередь, был юридически оформлен Амударьинский областной Совет профсоюзов. Делегатами конференции были выдвинуты 24 человека, среди которых были Дж.Бекниязов, Нурымбетов, Дж.Токмамбетов, Т.Напесов, Дж.Аташев, А.Пискунов и мн.др.¹

В условиях Каракалпакстана довоенного периода все общественные организации, в том числе Союз «Кошчи» и профсоюзы, были сильно политизированы и находились под пристальным вниманием советско-партийного аппарата. Большое внимание со стороны советско-партийных органов уделялось вопросам работы с молодежью и женщинами.

Из других общественных организаций можно выделить Союз писателей – одной из старейших творческих объединений Каракалпакстана. Организация Союза была инициирована партийной организацией в 1932 году, и полноценно оформился в 1934 году на своем 1 учредительном съезде в Турткуле². В этот период в обществе усиливается влияние партийных структур, которые поставили Союз «Кошчи», профессиональные союзы и молодежную организацию, другие общественные организации в зависимость от партийных структур. Во всех партийных форумах, как в центре, так и на местах особое внимание уделяются общественным организациям, посредством которых советское государство предполагало расположить местное трудящееся население.

Послевоенный период роль общественных организаций протекала в условиях советского командно-административного диктата партии, комсомол и профсоюзы оставались под её жестким контролем. Продолжается политика игнорирования свободы и демократии путем укрепления административно-командной системой управления, государственного сектора собственности, централизованного планового хозяйства, применения репрессивных методов управления, также давление партийной бюрократии и политические способы управления народным хозяйством³.

В 1950-1960-е годы на уровне партийной политики стали поддерживаться формирование общественных организаций и объединений. В целом, следует определить несколько этапов истории развития общественных организаций. В изучении процесса социогенеза общественных организаций в этот период условно можно разделить на три этапа. Первый этап – послевоенное время 1950-го и начала 1960 года. С середины 1950-х годов идет процесс оживления общественных организаций в Каракалпакстане. Среди них наиболее активными были комсомол, Комитет женщин, профессиональные союзы, а также появились творческие, просветительские, гражданско-патриотические, спортивные и другие объединения. В этот период впервые принимаются правовые и нормативные основы, однако, их деятельность была под наблюдением партийных органов. Например, в послевоенное время большое внимание было уделено комсомольским организациям, когда 1948 году эта организация была поощрена государством, которое призывало молодых участвовать в восстановлении народного хозяйства, таким образом, молодежная организация оставалась своеобразным сателлитом партий. 7 февраля 1958 года приказом Верховного Совета был объявлен День советской молодежи.

Образование новых общественных организаций в обязательном порядке необходимо было согласовывать с советско-партийными органами и которые впоследствии ходатайствовали вышестоящими органами и ведомствами о содействии. Например, 22 сентября 1948 года советско-партийные органы Каракалпакстана попросили представителя Союза художников Узбекистана М.Ф.Ладура открыть его Нукусское отделение⁴.

Большое внимание уделялось вопросам агитации и пропаганды. В 1947 году возникло Всесоюзное общество «Знание» как просветительская и пропагандистская организация, занимавшаяся просветительской деятельностью среди населения путем чтения лекций, а также издания научно-популярной литературы. На местах также были образованы его отделения, одно из них было организовано и в Каракалпакстане. Вскоре в его структуре были открыты республиканский Дом научного атеизма, народные университеты, созданы лекторские группы. В конце 1950-х годов в республиканской организации общества «Знание» состояли членами около 1100 человек, в основном советско-партийные работники, ученые, преподаватели,

¹ ЦГА РК, ф.180, оп.1, д.34, л.38

² История каракалпакской советской литературы. Т., 1981.

³ Каракалпакстан жана тарихы. Н. 2003. – С. 285.

⁴ ЦГА РК, ф.322, оп.1., д.132, л.6.

представители культуры и искусства¹. Так, например, подробно изучая автобиографию академика С.К.Камалова, мы обнаружили, что он в 1961-1965 годах являлся председателем Каракалпакского общества «Знание». Для совершенствования деятельности этой организации даже был принят ряд государственных указов².

Второй этап развития сети общественных организаций в Каракалпакстане относится к 1960-1980 годам. В этот период активизируется деятельность уже признанных общественных организаций, которые непосредственно участвовали в общественно-политической жизни государства, такие как комсомол, Комитет женщин, профсоюзы. Для направления их деятельности в 1960-е годы были приняты постановления партийных организаций. Были организованы республиканские отделения спортивных и творческих объединений, различных союзов, комитетов, обществ. Например, вышеупомянутая организация - Союз художников Каракалпакстана был организован в 1961 году, одним из организаторов которого выступил известный каракалпакский художник К.Саипов. В эти годы возникли добровольные спортивные общества («Буревестник», «Трудовые резервы», «Мехнат», «Ёш куч» и др.), которые объединяли физкультурные объединения. Например, ДСО «Буревестник» первые годы своего возникновения объединял 19 физкультурных коллективов с охватом более 17000 человек. Существовал ДСО «Медик», который объединял 15 физкультурных коллективов лечебно-профилактических учреждений³. Были открыты филиалы специализированных обществ, такие как Всесоюзного общества глухих (ВОГ), Всесоюзного общества слепых (ВОС), Всесоюзного добровольного пожарного общества и т.п. Почти все они имели опыт деятельности еще в довоенный период и финансировались государством.

Обострение социально-экономической ситуации в Каракалпакстане привело к тому, что в 1970-1980-х годах в республике активизировалось движение части населения, в основном национальной интеллигенции, которое было связано с ухудшением экологической ситуации в регионе Приаралья⁴. В марте 1987 года при Союзе писателей Узбекистана был образован Комитет по спасению Арала, куда вошли не только писатели, но и ученые, журналисты, педагоги. Вскоре в Каракалпакстане образовался Союз защиты Арала и Амударьи, объединивший уже часть каракалпакской национальной интеллигенции. Данное объединение граждан установил тесные связи с другими экологическими движениями, участвовали в научно-изыскательских проектах⁵.

В 1980-е годы роль комсомола, профсоюзов, других общественно-политических движений, хотя и были активно вовлечены в структуру государственных органов, в целом была низведена до простых объединений граждан, которые не решали какую-либо роль в жизни общества. Новоявленный ряд общественных организации конца 1980-х годов, образование которых были инициированы самим населением, был очень слабым и непоследовательным в своей деятельности.

Третьим этапом развития общественных организаций является период независимости, когда они стали частью общенационального движения за формирование гражданского общества в Каракалпакстане. После принятия Закона Республики Узбекистан «О негосударственных некоммерческих организациях» (1999) все общественные объединения граждан и неправительственные организации прошли перерегистрацию в Министерстве юстиции, и к 2000 году в Каракалпакстане были зарегистрированы около 140 общественных организаций, из них 12 профильных профсоюзов, 34 общественных фондов, 12 палат товаропроизводителей, 6 национально-культурных центров⁶, многие из которых действуют и по сей день. Подобные общественные объединения граждан играют немаловажную роль в духовном и нравственном росте личности, а также в оказании помощи людям, находящимся в тяжелой жизненной ситуации. Общественные организации, которые называются у нас «Негосударственными некоммерческими организациями», имеют высокое значение в условиях, когда государство не может осилить помощь в связи с малой численностью целевой группы

¹ ЦГА РК, ф.293, оп.1, д.3, л.22.

² История Каракалпакской АССР. Т., 1974. - С. 145.

³ ЦГА РК, ф.319, оп.1, д.1, л.5.

⁴ Бекимбетов Б. История общественно-политического движения за спасение Аральского моря (1960-1980-е гг.). Автореферат ... к.и.н. – Н., 2007. – С. 15.

⁵ Бекимбетов Б. История общественно-политического движения за спасение Аральского моря (1960-1980-е гг.). Автореферат ... к.и.н. – Н., 2007. – С. 15.

⁶ Каракалпакстан тарийхи (1991-2015 жж.). Н., 2018. – С. 43.

или недостаточностью компенсации, а коммерческая помощь нерентабельна из-за случайного спроса и незначительности. Поэтому разновидностей общественных организаций довольно много, занимающиеся благотворительностью и созиданием, пропагандой культурных и нравственных ценностей, охраной окружающей среды и культуры народов.

История поэтапного изучения общественных организаций в период независимости не ставит цель, которая ограничивается лишь исследованием появления и этапов развития организаций. В качестве приоритетной задачей является изучение места и роль организации в контексте повседневной жизни членов подобных объединений, обеспечения их здоровья и интересов, также анализируется опыт организаций. Исторический анализ роли общественных организаций в жизни общества актуален, прежде всего, как индикатор коллективного сознания и общественного мнения, так как они своей деятельностью способствуют значительному развитию гуманистических ценностей в обществе. На современном этапе важно привлечение внимания общественности к проблемам различных групп населения, особенно социально исключенных групп, и таким образом общественные организации способствуют положительным переменам в мировоззрении людей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кудиярова Т. История профсоюзов Каракалпакстана (1917-1941 гг.). Автореферат ... к.и.н. Н., 2005.
2. ЦГА РК, ф.180, оп.1, д.34, л.38.
3. История каракалпакской советской литературы. Т., 1981.
4. Каракалпакстан жаңа тарийхы. Н. 2003.
5. ЦГА РК, ф.322, оп.1., д.132, л.6.
6. ЦГА РК, ф.293, оп.1, д.3, л.22.
7. История Каракалпакской АССР. Т., 1974.
8. ЦГА РК, ф.319, оп.1, д.1, л.5.
9. Бекимбетов Б. История общественно-политического движения за спасение Аральского моря (1960-1980-е гг.). Автореферат ... к.и.н. – Н., 2007.
10. Каракалпакстан тарийхы (1991-2015 жж.). Н., 2018.

SOCIOLOGY

ІННОВАЦІЙНА ЦИКЛІЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

¹Шеломовська О. М.,²Сорокіна Л. М.,³Познанська К. В.,⁴Мачуліна І. І.,⁵Богомаз К. Ю.,¹кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри соціології,²кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології,³кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціології,⁴кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології,⁵доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціології, академік Української академії політичних наук,

Дніпровського державного технічного університету, м. Кам'янське, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6673

ARTICLE INFO

Received 23 July 2019

Accepted 22 September 2019

Published 30 September 2019

KEYWORDS

teaching model, sociological research, subject-subjective paradigm of educational process, interaction of the teacher and the student, communication, interactive learning, competencies.

ABSTRACT

The article proposes a process of introducing a cyclic model in the teaching of sociology courses, which allows students to combine the acquisition of theoretical and practical competences, and the teachers to use the latest sociological data in their own teaching activities are absent in modern scientific discourse. According to the authors, the development of a cyclical model of interaction between the teacher and the student gives an opportunity to open new perspectives in the matter of improving the quality of higher education and integration into the world scientific and educational space.

Citation: Шеломовська О. М., Сорокіна Л. М., Познанська К. В., Мачуліна І. І., Богомаз К. Ю. (2019) Innovatsiina Tsyklichna Model Vykkladannia Sotsiologichnykh Dystsyplin u Zakladakh Vyshchoi Osvity. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6673

Copyright: © 2019 Шеломовська О. М., Сорокіна Л. М., Познанська К. В., Мачуліна І. І., Богомаз К. Ю. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. З наближенням сучасного українського суспільства до постіндустріальної стадії свого розвитку відбувається становлення України як рівноправного учасника Європейського простору вищої освіти. Активно й плідно розглядаються проблеми створення й вживання інновацій у вищій школі, аналізуються умови ефективного їх функціонування, розробляються методики навчання, проектування інноваційних педагогічних технологій викладачів і студентів. У той же час спостерігається стихійність процесів створення та впровадження

інновацій, відсутність чіткої цільової спрямованості нововведень, неузгодженість інноваційних пошуків, що провадяться в теорії і практиці освітньої діяльності у вищій школі, невідповідність окремих нововведень один одному, слабкість розробки інноваційної стратегії розвитку вищої освіти. В цих умовах необхідним стає пошук ефективних підходів до покращення взаємодії викладачів і студентів в контексті суб'єкт-суб'єктної парадигми вищої освіти.

Проблема пошуку інноваційних технологій налагодження взаємодії суб'єктів освітнього процесу набуває все більшої ваги та значення. Це, у свою чергу, детермінує активізацію наукових досліджень цього питання у всіх країнах світу. Значний внесок у вивчення та розробку нових технологій і методів для інноваційної педагогіки в області ІКТ-інструментів, електронного навчання та міжкультурних компетенцій здійснили такі дослідники як Є. Смірнова-Трібульська, Н. Морзе, Т. Лях, Р. Махачашвілі, О. Буйницька, М. Гладун, А. дос Рейс, І. Альварес, П. Пінто, Т. Исса, М. Дрлік, М. Сапай, Ю. Туманова, Є. Полторак, Р. Еспада, С. Дельгато, П. Естебан, Л. Алонсо-Діас, Є. Огородська-Мазур, О. Глазунова, О. Куузьмінська, І. Воротнікова, Т. Носкова, Т. Павлова, О. Яковлева, та ін. У своїх наукових публікаціях вони дослідили низку важливих аспектів модернізації викладання у вищій школі шляхом впровадження і реалізації нових інтерактивних технологій, зокрема дистанційної освіти, корпоративного навчання, соціальних технологій в освіті, прикладних аспектів гуманітарних студій (цифрова гуманітаристика тощо).

Автори даної статті (О. Shelomovska, L. Sorokina, K. Bohomaz) опублікували цикл публікацій, присвячених різноманітним аспектам оптимізації освітнього процесу у закладах вищої освіти на основі впровадження закордонного досвіду налагодження ефективної взаємодії викладача і студента, а саме: сучасні комунікації та співпраця в університеті з використанням спеціальних інформаційних засобів, мережева комунікація як засіб підвищення ефективності взаємодії педагог-студент, самостійне навчання студентів у вищих навчальних закладах, особливості використання освітніх інтернет-ресурсів у викладанні соціології, можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні соціологічних дисциплін (Shelomovska, Sorokina, Bohomaz, 2015, 2016, 2017, 2018).

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати напрацювання щодо реалізації інноваційних моделей інтерактивного навчання та навчання через досвід/емпіричного навчання, оскільки саме вони стали базисом розробленої нами циклічної моделі. Процеси впровадження інтерактивних технологій навчання, що базуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій і мереж, а також проблеми, що виникають при цьому дослідили Р. Гуревич, М. Кадемія. До таких технологій вчені віднесли електронну пошту, форум, чат, відеоконференцію, проектні технології, Веб-квест, Блог, Блог-квест, проаналізували їх вплив на характер навчально-пізнавальної діяльності студентів та на їх включеність до процесу пізнання. Автори довели, системне застосування цих технологій в навчально-виховному процесі істотно сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (Hurevych, Kademiiia, 2014).

Безпосередній аналіз використання інтерактивних технологій та мережі інтернет у процесі викладання соціологічних дисциплін міститься у напрацюваннях А. Воронцова і В. Лук'янова, Л. Дітковської, Н. Малікової, А. Слободянюка, С. Щеглової та ін. Так, А. Воронцов і В. Лук'янов розкривають можливості по «перекладу» звичних лекційних курсів з соціології в режим мультимедіа-технологій, використання електронних хрестоматій з метою програмування самостійної роботи студентів (Vorontsov, Lukianov, 2011). Досліджуючи інноваційні підходи в навчанні соціології, Н. Малікова встановила, що якісний підхід в навчанні соціології в сучасних умовах передбачає можливість збору соціальної інформації в віртуальних мережах Інтернет-спільнот, де відбувається інтерактивна взаємодія респондентів, експертів, представників різних модальних і референтних соціальних груп (Malykova, 2011). Напрямки використання Інтернет-технологій у викладанні соціологічних дисциплін наведені у праці С. Щеглової, яка відзначає, що сьогодні у мережі представлено безліч сайтів, які містять багатий різноманітний матеріал для вторинного аналізу, що сприяє розвитку пізнавальної культури студентів підвищує їх інтерес до проведення власних досліджень і презентації своїх матеріалів (Shchehlova, 2002).

На противагу українському науковому дискурсу у закордонних державах моделі емпіричного навчання приділяється значна увага. Так, у зарубіжній теорії і практиці освіти існують такі моделі навчання, засновані на трансформації та інтерпретації практичного досвіду, як моделі Блума, Фрая, Л. Джоппін, Г. Діна, Дж. Пфайффер і Дж. Джонс та ін. Грунтовний аналіз зарубіжних моделей емпіричного навчання здійснено у статтях М. Дернової (Dernova, 2015) та О. Ярошинська і Т. Осадченко (Yaroshynska, Osadchenko, 2015). Всі вище окреслені

моделі емпіричного навчання безумовно мають велику цінність для окреслення шляхів оптимізації практики роботи закладів вищої освіти відповідно до умов сьогодення, однак їх головним недоліком залишається те, що всі вони розраховані на навчання дорослих людей, які вже мають сформовані компетенції і прагнуть їх удосконалити. При цьому залишається практично не розглянутий аспект впровадження емпіричного навчання здобувачів бакалаврського і магістерського рівня, які не мають значного досвіду практичної діяльності. На вирішення цього завдання і спрямована дана стаття.

Виклад результатів дослідження. В сучасних умовах як ніколи стає актуальною проблема реформування сучасної системи вищої освіти, пошук нових підходів передачі знань, навичок, нетрадиційних методів навчання і формування нової парадигми.

Віками навчальний процес укладався у формулу $S \rightarrow O$, де суб'єктом був викладач, а об'єктом – студент. Зараз таке співвідношення неефективне, адже студент також стає суб'єктом навчання. В новій моделі викладач і студент – це не традиційні вчитель і учень, а два вчених дослідника, зайнятих сумісним пошуком істин. З точки зору П. Скотта для постмодерного університету характерні «діалогове, дискусійне знання» і зростання значення «локального знання», завдяки чому виникають нові структури авторитету і відкриваються можливості для конструювання альтернативних ідентичностей.

Сьогодні студенти, що приходять в навчальну аудиторію, орієнтовані на зміну традиційного підходу. Вони належать до «цифрового покоління» і звикли до активного спілкування з комп'ютером, що передбачає вибіркове і вільне сприйняття інформації, а також доступ до її різноспрямованих потоків. Саме мережа, а не традиційна аудиторія все більше стає сферою діалогу і обміну знаннями, по суті сферою зростаючої свободи. Студенти вимагають навчання у дусі «plug-and-play» часто не мають звички і бажання учитися послідовно, слідуючи підручникам, а швидше схильні до навчання у формі участі і експериментування

Фактично університет перетворюється на конструктор способу життя, в структуру, яка дає індивіду навички безперервного пристосовування. В навчанні нового типу сам студент вибирає свою освітню траєкторію, формує навички безперервної освіти як постійної зміни ідентичності. Зрозуміло, що при цьому повинен мінятися і спосіб сповіщення знань: з набору встановлених істин, трансльованих аудиторії, знання перетворюється на спосіб розв'язання конкретних проблем.

В даний час викладач має відмовитися від традиційної ролі «передатчика» знань і стати, швидше, проектувальником процесу навчання і його середовища. Це означає також перехід студента від відокремленої роботи у формі власного досвіду розв'язання проблем до ситуації колективного навчального досвіду, сумісного, кооперативного навчання. При такій формі навчання викладач стає консультантом, тренером студента, стурбованим не стільки ідентифікацією і подальшою передачею інтелектуального змісту, скільки напрямом навчальної діяльності студентів. Якщо до цих пір основним джерелом інформації виступали підібрані і рекомендовані викладачем книги, достовірність яких не викликає сумнівів, то розміщена в інформація не сортується, не перевіряється, її достовірність невідома.

У нових суб'єкт-суб'єктних відносинах викладач уже не стільки навчає, скільки допомагає студентові вчитися самостійно. $S \leftrightarrow S$ -відношення – це активна співпраця, в результаті якої студент здобуває знання, набуває умінь і навичок, а викладач – майстерності. У цих відносинах спільним об'єктом для них є фах, на який спрямована співпраця. Разом із тим, сьогодні навіть у гуманітарних науках такі відносини опосередковані спільними умовами навчання – сучасними технологіями як засобами активізації та спрямування навчального процесу, що перетворює класичну дихотомію на тричленне відношення.

Цю концепцію, яка вище описана доволі схематично, американські вчені Р. Бар і Д. Таг назвали «новою парадигмою вищої освіти» (Bar R. B., Tagg J., 1995). У соціологічних термінах ідеться про зміну ролей агентів навчального процесу. На студентів перекладається відповідальність за їхнє навчання. Вищий навчальний заклад мобілізує студентів, а не просто забезпечує викладання, як раніше. Якщо стара парадигма передбачала, головним чином, розроблення нових програм та курсів і трансляцію їх від викладача до студентів, то нова – передбачає створення атмосфери відповідальності, середовища, що стимулює самопідготовку, оцінювання знань на початку, в середині та наприкінці навчального курсу (модульні заліки), роботу з кожним студентом. Результатом роботи студента буде одержання «кредиту», що засвідчує опанування ним необхідних знань, умінь і навичок, незалежно від того, де і яким чином він їх здобув. Саме тому студент (здобувач вищої освіти) повинен бути активним агентом навчального процесу, пошуку й накопичення власних знань.

За новою парадигмою викладачі, зазвичай, створюють активне навчальне середовище для студентів, але самі не обов'язково мають бути залученими до окремих форм навчальної активності. Головне – сформувати потяг і творче ставлення до навчання, створити для цього відповідні умови. Саме тому західні університети переходять на цілодобовий доступ до бібліотек, інтернету та іншої інфраструктури навчання для забезпечення самостійної роботи студентів. Викладач таким чином, виступає радше не в ролі аудиторного «всезнайки», а як тренер, котрий розробляє план гри, вправи, дає поради й контролює роботу членів команди.

Отже, в плані нашого дослідження замість розповсюдженої схеми $S \rightarrow O$ впроваджується схема $S \leftrightarrow S$, рівнопартнерського співробітництва по вирішенню завдань, що дидактично організовані сумісно педагогом і студентом. Таким чином, реалізується принцип колективної комунікативності навчання.

Принцип активності людини орієнтує на те, що в нових суб'єкт-суб'єктних відносинах викладач уже не стільки навчає, скільки допомагає студенту вчитися самостійно. $S \leftrightarrow S$ – відношення – це активна співпраця, в результаті якої студент здобуває знання, набуває умінь і навичок, а викладач – майстерності. У цих відносинах спільним об'єктом для них є фах, на який спрямована співпраця.

Особливістю такого підходу є те, що на студентів перекладається відповідальність за їхнє навчання. Вищий навчальний заклад мобілізує студентів, а не просто забезпечує викладання, як раніше. Якщо стара парадигма передбачала, головним чином, розроблення нових програм і курсів і трансляцію їх від викладача до студентів, то нова передбачає створення атмосфери відповідальності, формування оточуючого середовища, що стимулює самопідготовку, оцінювання знань на початку, в середині та наприкінці навчального курсу (модульні заліки), роботу з кожним студентом. Результатом роботи студента буде одержання «кредиту» що засвідчує опанування ним необхідних знань, умінь і навичок, незалежно від того де і яким чином він їх здобув. Саме тому студент повинен бути активним агентом навчального процесу, пошуку й накопичення власних знань.

На основі досвіду викладання соціологічних дисциплін та виходячи з вищезазначеного, нами пропонується циклічна модель взаємодії викладача і студента основою якої є рівнопартнерська інтеракція двох найважливіших суб'єктів освітнього процесу (рис. 1).

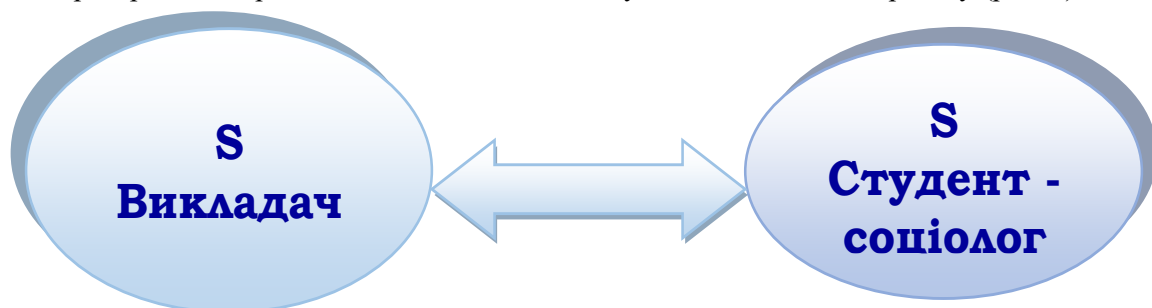

Рис. 1. Елемент циклічної моделі, що демонструє суб'єкт суб'єктний підхід

Викладач надає програмні базові знання студентам та здійснює керівництво їх застосуванням на практиці. Студенти отримують знання і компетенції для організації соціологічного дослідження згідно з освітньою програмою зі спеціальності «Соціологія», а саме:

1. Розуміння соціальних процесів, трендів, можливостей і викликів соціальних змін в Україні та світі.
2. Здатність зіставити методологію та результати різних соціологічних досліджень.
3. Здатність зіставити наявне знання з практичними викликами.
4. Здатність проаналізувати, представити та проінтерпретувати числові й нечислові соціальні дані.
5. Здатність застосувати соціологічний дослідницький інструментарій.
6. Здатність розробити програму соціологічного дослідження.

В процесі навчання студенти вже на другому курсі мають компетенції зі створення програми соціологічного дослідження, мають навички анкетерів/інтерв'юєрів для здійснення польової роботи по збору соціологічної інформації і здатні провести аналіз результатів дослідження (рис. 2).

Рис. 2. Елемент циклічної моделі, що демонструє самостійну діяльність студента

Обов'язковим етапом такої практичної роботи студентів є обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи. В цьому процесі студенти набувають професійних компетенцій а викладач має змогу впровадження результатів опитування в матеріали навчальних дисциплін для підвищення якості освітнього процесу.

Навчальна програма спеціальності «Соціологія» містить достатню кількість дисциплін галузевої соціології, навчати яким неможливо без новітніх даних соціологічних досліджень. Результати таких досліджень наявно демонструють певні зміни, що відбуваються у суспільних інститутах українського суспільства, дозволяють продемонструвати зміни у суспільних процесах. На основі проведеного дослідження студент як суб'єкт освітнього процесу отримує можливість отримання професійних компетенцій шляхом обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи. У подальшому студенти вибудовують стратегію наступних досліджень, що знаходять вияв у наукових публікаціях, практичних розділах курсових та дипломних робіт (рис. 3).

Викладач як другий суб'єкт освітнього процесу успішно використовувати у викладанні різноманітні інноваційні педагогічні методики, основою вибору яких є інтерактивність та максимальна наближеність до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця-соціолога.

Досвід викладання соціологічних дисциплін у ЗВО України свідчить про те, що студентам важливіше, цікавіше і корисніше навчатися і засвоювати нову інформацію шляхом практичної діяльності, а не лише читання наукової літератури. Як зазначав відомий американський дослідник технологій навчання К. Роджерс навчання ефективно, коли його предмет є актуальним для людини і коли особистості людини (його «Я») ніщо не загрожує; професійні компетенції досягаються дією, при збереженні відкритості досвіду; самокритика і самооцінка сприяють творчості, підвищення незалежності і впевненості в собі (Rogers, 2002). Саме тому залучення студентів до організації та проведення соціологічних досліджень всеукраїнського та регіонального рівня має неабияке значення для формування їх компетентностей. Необхідність використання циклічної моделі навчання у практиці української вищої школи визначається радикальними змінами в свідомості сучасної молоді та забезпечення реалізації суб'єкт-суб'єктної парадигми вищої освіти.

Циклічна модель навчання вимагає від викладача, студента, студентської групи альтернативних, несподіваних способів взаємодії. Віддаючи перевагу цій моделі навчання, необхідно розуміти, що сучасний студент - це теж складна система, що самоорганізується,

особистість, яка може існувати тільки в умовах різноманітності, яке з необхідністю включає щось випадкове, спонтанне, непередбачуване, несподіване, неоднозначне (рис. 4).

Рис. 3. Елемент циклічної моделі, що демонструє результат інноваційної інтеракції суб'єктів освітнього процесу

Циклічна модель взаємодії викладача і студента має складатися з декількох етапів:

1. Надання провідними викладачами студентам базових знань з методології, методики і техніки проведення соціологічних досліджень у процесі аудиторної роботи;
2. Робота студентів над організацією та проведенням конкретних соціологічних досліджень регіонального рівня (розробка та апробація інструментарію, обґрунтування вибірки тощо);
3. Спільна робота викладачів і студентів над обробкою результатів практичних досліджень;
4. Оновлення викладачами соціологічних курсів спеціального спрямування на основі новітніх даних досліджень;
5. Формування у студентів вміння аналізувати, робити висновки та розробляти прогнози подальшого розвитку суспільства у процесі обговорення результатів соціологічного дослідження.

Рис. 4. Циклічна модель взаємодії викладача і студента

На наш погляд, студенту сьогодні не вистачає практики різноманітності. Йому вже не цікаво лише слухати викладача дві академічні години і лише писати конспект лекції. Студенту вже

потрібне інтерактивне навчання, де він зможе проявити себе як дослідник. А обговорення результатів досліджень як раз і сприятиме досягненню цих цілей. Циклічна модель дозволяє використовувати інтерактивні методи в іншій атмосфері навчання, коли актуалізується співробітництво всієї системи, а результат не можна запрограмувати і передбачити. Це сприяє формуванню нелінійного стилю мислення, так необхідного сучасному соціологу.

Для демонстрації функціонування інноваційної циклічної моделі приводимо наступну схему (рис. 5), що відображає елемент сумісної роботи викладачів та студентів кафедри соціології над дослідженням факторів, що чинять вплив на соціальні референції сучасного українського студента в рамках масштабного соціологічного дослідження «Студентська молодь в умовах українських реформ», проведеного у травні-червні 2018 р. кафедрою соціології Дніпровського державного технічного університету. Блоки програми дослідження були розроблені студентами соціологами під керівництвом викладачів кафедри.

Аналіз і обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи надає можливість сформувати у студентів такі професійні компетенції:

- усвідомлення культурного розмаїття суспільств і викликів взаємодії в міжкультурному контексті;
- розуміння соціальних процесів, трендів, можливостей і викликів соціальних змін в Україні та світі;
- здатність зіставити наявне знання з практичними викликами.

В результаті навчання здобувач вищої освіти має змогу:

- визначати соціальні проблеми, їхні можливі структурні та культурні чинники;
- узагальнювати та зіставляти результати різних досліджень;
- користуватися ключовими відкритими базами / банками соціальних даних.

Рис. 5. Реалізація циклічної моделі у освітньому процесі

При викладанні соціологічних дисциплін у технічних ВНЗ основне завдання викладача полягає в тому, щоб отримання знань відбувалося не пасивним механічним способом, а було активним конструктивним і творчим. Наразі, однією з важливих педагогічних проблем є пасивність студента в спілкуванні, неготовність до конструктивного діалогу з викладачем, невміння в повній мірі показати свої здібності та творчу ініціативу. Формування здібностей, що дозволяють студенту вловлювати неочевидні асоціації, продукувати нестандартні ідеї і рішення проблем, цілком ймовірно, є однією з найактуальніших і в той же час найскладніших педагогічних задач. Об'єктивно подібне розкріпачення мислення може стати можливим завдяки комплексним властивостям інформаційного освітнього середовища, що дозволяє студенту спільно з педагогом проектувати індивідуальну освітню траєкторію, підбираючи найбільш підходящий графік навчання, інформаційні ресурси, нарешті, методи навчання. Суб'єктивно ж дуже велику роль тут відіграє можливість самовираження для кожного, коли педагог і інші студенти не роблять поспішних висновків і необґрунтованих суджень, надаючи можливість прояву ініціативи. У асинхронній середовищі за допомогою листування по електронній пошті з педагогом або участі в електронній конференції у кожного студента, навіть сором'язливого або замкнутого по натурі, з'являється можливість представити свій погляд на проблему, що йде врозріз із загальноприйнятим.

Успіх навчально-пізнавальної та пошуково-продуктивної діяльності виступає головним фактором особистісного зростання активного студента, який проявляє рефлексивність і ініціативність, і почуття особистісної цінності і гідності, здатність до самоконтролю, що підтримує усвідомлену саморегуляцію. Одночасно розвиваються і нові потреби в самозміні. Відбувається ломка стереотипу взаємин між викладачем - педагогом і студентом: педагог з рангу наставника і «всезнаючого оракула» переходить в ранг керівника, консультанта спільної діяльності, а студент, відчуваючи підтримку та довіру старшого, виявляє істинний інтерес і ініціативу, взаємодіючи з ним (Shelomovska, Sorokina, Romaniukha, Bohomaz, 2017).

Сучасні викладачі соціологічних дисциплін повинні активно використовувати на заняттях і рекомендувати як основні і додаткові джерела інформації електронні навчальні книги і тематичні сайти; окремі цифрові мультимедійні навчальні об'єкти з доступних колекцій, університетський репозитарій, електронні навчальні програми ресурси наукових баз даних. Використання означених ресурсів при викладанні соціології в умовах реалізації циклічної моделі підвищує пізнавальну активність студентів, розвиває дослідницькі, творчі здібності, сприяє ефективнішому формуванню загальних і спеціальних компетенцій. Це сприяє більшій проінформованості студентів і можливості дізнатися та обговорити різні точки зору щодо певного соціального факту, тому що кожен студент може обирати, яким джерелом йому користуватися для отримання тієї чи іншої інформації. Завдяки сайтам періодичних видань студенти мають доступ до новітньої публікацій за актуальними темами в соціологічних журналах. Тобто, використання освітніх веб-сайтів при викладанні соціології робить процес навчання більш різноманітним, привабливим, динамічним і таким, що стимулює творчу активність студентів і сприяє всебічній підготовці професіоналів. З іншого боку, використання ІКТ у викладанні соціологічних дисциплін є свідченням високого професійного рівня сучасних педагогів (Shelomovska, Sorokina, Romaniukha, 2018).

Практичний досвід кафедри соціології Дніпровського державного технічного університету з використання циклічної моделі у процесі підготовки фахівців зі спеціальності «Соціологія» свідчить, що в межах її реалізації використання викладачами у освітньому процесі результатів дослідження щодо споживання студентами засобів масової інформації та рівня довіри до них дозволяє якісно і результативно сформувати у студентів професійні компетенції. До обговорення студенти залучаються активно тому, що вони самі організовувати і проводили дослідження, а тому відчувають потребу його обговорення у колективі таких же учасників подій. Загалом, циклічна модель інтеракції дозволяє налагодити співпрацю між викладачами і студентами як рівноправними суб'єктами освітнього процесу, де об'єднання зусиль, знань і вмінь кожного в кінцевому рахунку приводять до отримання позитивного ефекту взаємодії. Дискусія, яку передбачає циклічна модель буде корисною як для становлення професійних компетенцій студентів-соціологів так і для формування соціальних референцій молодих людей.

Висновки. Зважаючи на все вищезазначене, слід підкреслити, що фактори, які чинять вплив на соціальні референції сучасного українського студента, були визначені у дослідженні не випадково. Кожний з них є дуже вагомим викликом суспільного життя, що впливає на свідомість студентства, їх самовизначення та соціальні референції. Саме соціальні референції

присутні в мисленні, свідомості й розумі кожної людини пов'язують разом віртуальні об'єкти та матеріальне середовище оточуючого світу, позначаються на особливостях чуттєвого досвіду, ціннісних орієнтацій та соціальному конструюванні. Соціальні референції надзвичайно важливі для особистості, особливо на життєвому етапі становлення в студентські роки.

Впровадження інноваційних підходів до взаємодії викладача і студента вимагає відповідних дій до реалізації можливих інновацій. Однією з них може стати застосування циклічної моделі, яка дозволяє планомірно реалізовувати визначенні напрямки впровадження інноваційних технологій. Створення циклічної моделі взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО, дозволило виявити найважливіші та найвагоміші фактори суспільного та громадського життя, що впливають на соціальні референції студентської молоді в Україні.

Розроблена модель наявно демонструє позитивний взаємозв'язок студента і викладача, що робить освітній процес демократичним, цікавим та взаємодіє для двох найважливіших його суб'єктів. З одного боку, дозволяє студенту набутися професійних компетенцій шляхом обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи та використати їх практично у наукових публікаціях, практичних розділах курсових та дипломних робіт. Під час навчання в університеті студенти повинні засвоїти не лише теоретичні знання, а ще й навчитися їх застосовувати у практичній діяльності, паралельно адаптуючись до майбутньої професії. Циклічна модель дозволяє студентам займати активну та ініціативну позицію в освітньому процесі. Особливого значення для формування професійних компетенцій студентів стають зміни в професійній ролі викладача і активізації пізнавально-творчих можливостей людини.

З іншого боку, викладач має змогу значно збагатити лекційний матеріал даними соціологічного дослідження для подальшої роботи зі студентами, тим самим успішно використовувати у викладанні різноманітні інноваційні педагогічні методики, основою вибору яких є інтерактивність та максимальна наближеність до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця-соціолога.

Впровадження інновацій в освітній сфері є процесом дуже складним і багатограним. У зв'язку з тим, що сам освітній процес має багато як організаційних, так і операційних аспектів, то розробка та впровадження інновацій у закладах вищої освіти вимагає подальших розробок та ґрунтовних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cápay M., Drlik M., Nakaznyi M., Romaniukha M., Shelomovska O., Sorokina L., Švec P., Tomanová J. Aspects of distance and e-Learning in Ukraine and Slovak Republic. Int. Innovations in higher education – modern communications and collaboration at the university using specific IT tools [International collective monograph] / [Collective of authors]; (editor in chief Dr of pedagogy, professor Nakaznyi M. O.). – Dniprodzerzhynsk: DSTU, 2015. – PP. 40-58.
2. Shelomovska O., Sorokina L., Romaniukha M., Bohomaz K. Network communication as a means of improving the efficiency of teacher-student interaction. In E-learning. Vol. 9. Effective Development of Teacher' Skills in the Area of ICT and E-learning. Monograph Sc. Editor Eugenia Smyrnova-Trybulska, University of Silesia, Studio-Noa, Katowice-Cieszyn, 2017.
3. Romaniukha M., Shelomovska O., Sorokina L., Voronova Z. Students' independent learning in higher education. Int. Collected Scientific Works "Open educational E-environment of modern university". No 2, 2016. P. 67 – 75.
4. Shelomovska O., Sorokina L., Romaniukha M. Educational online resources in teaching sociology: Ukrainian experience. In E.Smyrnova-Trybulska (ed.). E-learning and Smart Learning Environment for the Preparation of New Generation Specialists. Monograph. Vol. 10 (2018) Katowice-Cieszyn: Studio Noa for University of Silesia. Pp. 291-310
5. Shelomovska O., Sorokina L., Romaniukha M., Bohomaz K. The ICT potential for teaching sociological courses. Int. Collected Scientific Works « Open educational E-environment of modern university », No 3, 2017. P 121 – 129.
6. Лісецький К.А. Модель змішаного навчання в системі вищої освіти / К.А. Лісецький. – Режим доступу: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/lisetskyi_model.pdf.
7. Кривонос О. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя / О. Кривонос, О. Коротун // Наукові записки Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – 2015. – Том-№ 8. – С. 19-23.
8. Хомишак О. Теоретичні аспекти змішаного навчання / О. Хомишак // Молодь і ринок. - 2013. - № 8. - С. 74-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2013_8_17
9. Ручинська Н. С. Педагогічні підходи до використання змішаного навчання у вищій школі / Н. С. Ручинська, І. В. Семененко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2015. - № 2. - С. 382-388. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_2_50.

10. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів / К. Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2016. - Т. 54, вип. 4. - С. 1-18. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_3
11. Сікора Я. Реалізація змішаного навчання у вищому навчальному закладі / Я. Сікора // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2016. - Вип. 2. - С. 236-239. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_2_64.
12. Приходькіна Н.О. Використання технології «переверненого навчання» у професійній діяльності викладачів вищої школи / Н.О. Приходькіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2014. - Вип. 30. - С. 141-144. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_30_53.
13. Слушний О. М. Технологія "перевернутого" навчання як інноваційний засіб підвищення якості освіти [Електронний ресурс] / О. М. Слушний // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. - 2016. - Вип. 48. - С. 19-23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2016_48_6
14. Терещук С.І. Технологія мобільного навчання: проблеми та шляхи вирішення / С.І. Терещук // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 138. - С. 178-180. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_138_40
15. Триус Ю. В. Організаційні й технічні аспекти використання систем мобільного навчання [Електронний ресурс] / Ю. В. Триус, В. М. Франчук, Н. П. Франчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. - 2012. - №. 12. - С. 53-62. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2012_12_8
16. Лубіна Є. Мобільне навчання у дидактиці вищої школи [Електронний ресурс] / Є. Лубіна // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Психологія і педагогіка. - 2009. - Вип. 13. - С. 282-287. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2009_13_30
17. Гагіна Н.В. Кооперативне навчання у вищій школі / Н.В. Гагіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. - 2012. - Вип. 64. - С. 98-102. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_64_21
18. Воронцов А.В. Об использовании информационных технологий в преподавании социологических дисциплин / А.В. Воронцов, В.Г. Лукьянов // Социологические исследования = СОЦИС. - 2011. - № 6. - С. 94-98.
19. Дітковська Л. А. Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці соціальних працівників / Л. А. Дітковська // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2013. - № 1. - С. 78-81.
20. Маликова Н.Р. Инновационные подходы в обучении социологии: из опыта преподавания в вузе / Н.Р. Маликова // Социс. Социологические исследования. - 2011. - № 10. - С. 120-126
21. Слободянюк А.В. Досвід використання сучасних інформаційних технологій у процесі викладання соціологічних дисциплін // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. - 2007. - Вип. 14. - С. 415-419.
22. Щеглова С.Н. Использование Интернет-технологий в преподавании социологических дисциплин / С.Н. Щеглова // СОЦИС: социологические исследования. - 2002. - №4. - С. 130-134.
23. Лютко О. М. Модель "навчання через досвід" як ефективна та перспективна форма навчання дорослих / О. М. Лютко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 132. - С. 80-83.
24. Kolb D. Experiential learning / D. Kolb. - Englewood Cliffs (N.J.), 1984. - 40 p.
25. Joplin, L. On defining experiential education / Lora Joplin // Journal of Experiential Education. - 1981. - №4(1). - P. 17-20.
26. Mellander K. The Power of learning: fostering employee growth / Klas Mellander. - New York: McGraw-Hill, 1993. - 197 p.
27. Pfeiffer, J. W., & Jones, J. E. (Eds.). (1969-1985). A handbook of structured experiences for human relations training (Vols. I-X). San Diego, CA: Pfeiffer & Company.
28. Dean, G. J. (1993). Developing experiential learning activities for adult learners. American Association for Adult and Continuing Education National Conference, Dallas, TX.
29. Rogers, A. Teaching Adults / A. Rogers. - 3rd ed. - Buckingham and Philadelphia: Open University Press, 1998, 2002.
30. Scott P. The Meanings of Higher Education. - Buckingham: Open University Press, 1995, c.96.
31. Bourdieu P. The Forms of Capital / Halsey A.H., Lauder H., Brown Ph., Wells A.S. (eds.) // Education: Culture, Economy, Society. - NY: OxfordUniversityPress, 2002 (1997). - P. 46-58.
32. Bar R. B., Tagg J. From Teaching to Learning. A New Paradigm for Undergraduate Education // Change. - 1995. - November - December. - P. 13-25.

SOCIAL COMMUNICATIONS

EXTERNAL MEDIA IMAGE OF UKRAINE (BASED ON
“THE GUARDIAN” MATERIALS)

Tarnavska Iryna Olehivna, PhD Student of the Department of Mass and International
Communication of Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6674

ARTICLE INFO

Received 28 July 2019

Accepted 23 September 2019

Published 30 September 2019

KEYWORDS

Ukrainian media image;
Great Britain;
The Guardian.

ABSTRACT

The purpose of the article is to identify the main tendencies of the coverage of Ukrainian themes by the British media resource The Guardian during 2013–2019. The selection of the research object is based on the media type (“quality newspaper”, which does not depend on the influence of large capital, political parties and any other institutions), its reputation and the developed multi-platform model of content distribution among the international audience.

Having used the methods of monitoring, comparative and quantitative content analysis of the array of texts, published on the online resource theguardian.com for the period of time from 2013 till 2018, the specificity of the presentation of Ukraine by one of the most influential international media is analyzed and as a result, we can state that it tends to be of a sporadic nature. The study is based on the manual search of publications, which included over 4,000 materials of various genres on Ukraine-related topics. As the selection criteria, we used the thematic direction of the texts, the chronological framework (2013–2018), and the context of events.

The survey results have showed that there are certain gaps in the implementation of Ukraine's information policy, the level of interest in Ukrainian topics depends on the degree of events' resonance, and the main focus of the British media is on the reforms implementation, the introduction of a visa-free regime with the EU, the provision of financial assistance to Ukraine and adaptation of Ukrainian legislation in line with the European law norms. The study has found that there is a rather negative trend: the British press mentions Ukraine mainly in the context of the actualization of Russian issues, which does not contribute to the formation of a country's positive image among international community. Only a competent systematic information policy, which ensures the nuances of a comprehensive coverage of Ukrainian eurointegration aspects, can improve the situation, described in the article.

Given the active phase of the European integration processes in Ukraine, namely the introduction of a relevant action plan and the reforming process in the key public spheres in line with EU requirements, it is extremely important to inform the global community about the progress, being made towards the European future of Ukraine. The following can be achieved through the formulation and dissemination of clear “messages” about Ukraine among the international media that will protect the country's interests, improve its image and ensure a permanent presence in the global information space.

Citation: Tarnavska I. O. (2019) External Media Image of Ukraine (Based on “The Guardian” Materials). *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6674

Copyright: © 2019 Tarnavska I. O. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

1. Introduction.

Problem Formulation. The issue of representing Ukrainian topics in the international media has been relevant during the years of Ukrainian independence. Heterostereotypes, which are formed around the leading media across Ukraine, are actively discussed in the contemporary scientific media discourse. The

events over the past five years have enabled not only the rationality to monitor the publications on this topic, but also carefully study the structural and functional characteristics of the texts that shape the image of Ukraine in the global media space. This issue has been investigated in the works of the following scientists: N. V. Varekh (2014) [1], Y. Garkavenko (2015; 2017; 2017) [2; 3; 4], M. Butyrina and Y. Garkavenko (2018) [5], S. Hutchings and J. Szostek (2015) [6], E. Pond i H. Kundnami (2015) [7], R. Sakwa (2016) [8], C. Nitoiu (2016) [9], O. Boyd-Barrett (2017) [10], U. A. Mejias and N. E. Vokuev (2017) [11], M. Ojala and P. Mervi (2017) [12] etc. However, there is a lack of works, focusing on the constant analysis of the publications' rhetoric on Ukraine. The political and economic situation in the country, which has changed dramatically over the last five years, has significantly influenced the media practices in relation to the Ukrainian issue coverage. If, in 2013, such media as *The New York Times*, *The Guardian*, *Le Monde* and *Frankfurter Allgemeine Zeitung für Deutschland* tried to build the image of Ukraine as a potential partner, and hence focused their articles on the advantages for the country from the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, criticized the governmental actions in slowing down the signature process, outlined the prospects of cooperation between Ukraine and the EU, in 2015-2018, the situation has changed considerably.

The aim of the article is to define the main tendencies in the coverage of the Ukrainian topics by the British media *The Guardian* from 2013 till 2019.

2. Research Methods.

This publication contains the results of the monitoring of the online version of the British quality newspaper *The Guardian* (<https://www.theguardian.com>). This media has been selected due to the several reasons. First of all, it is a daily national newspaper that positions itself as a "quality newspaper" (high-quality paper) that does not depend on the influence of large capital, political parties and any other institutions [13]. Secondly, this media has a reputation as an arbiter in the arena of public-political events, both at the British and global level. Finally, during the period of the so-called "crisis of the paper press of the XXI century", the newspaper managed to compensate the loss from reducing the paper circulation by expanding the digital activity and providing the free access to its online content [14; 15]. Also, *The Guardian* shares its ideas through a paper version (in the first half of 2019, the circulation accounted for almost 135 thousand copies), the official English-language site with the open source journalism policy theguardian.com, separate websites for readers from the US and Australia, and the international weekly paper «Guardian Weekly» (for more, see [16]).

In this study, the methods of monitoring, comparative and quantitative content analysis of the whole array of texts from the online resource *theguardian.com* for the period from 2013 till 2018 were used. The process of selection of publications was based on the semantic content of the texts. The attempt to use the tag system was rather inefficient due to the lack of free access to use the website algorithm of advanced search. Hence, a manual search of publications was used in the research, including over 4,000 publications of various genres on Ukraine-oriented topics. With regard to the selection criteria, thematic direction of the text was used along with the chronological framework of 2013-2018 and the context of events.

3. Results and Discussion.

Starting from November 2013, namely on the eve of the Eastern Partnership Summit in 2013, during which the Association Agreement between Ukraine and the EU had to be signed, *The Guardian* initiated an active discussion on the so-called Ukrainian question: the materials, such as "The Delay of Signing the Trade Agreement with the EU considers as a victory of Vladimir Putin" (November 13, 2013), are published, in which the journalist Jan Traynor analyzes the political situation in Ukraine before the Summit, stating that the EU plans to change the vector of Ukrainian development from pro-Russian to pro-European through the signing of the Association Agreement in order to prevent the transformation of the Customs Union on the territory of the former Soviet Union into a powerful political force that can become an active competitor of the EU.

The reviewed content also allows to suggest that the signing the Agreement with Ukraine is a good political decision for the EU as a whole, however, according to Ian Traynor, if some EU member states have a neutral position towards the Treaty, Sweden, Poland, Lithuania and Germany are active supporters of the Document signature. Similar views are expressed in the article "Ukraine faces an important choice: "East-West" through the EU Agreement" (20.11.2013), and on November 21, when the Ukrainian government suspended the European integration processes, *The Guardian* published an article about the fact that the choice was made in favor of the East – "Ukraine stops negotiations on

the EU Trade Agreement, and Putin wins the “competition” (21.11.2013), “Russia blackmailed Ukraine for its refusal to sign the Agreement” (22.11.2013). It is important to note, however, that all the materials are written exclusively in analytical genres.

The Guardian also actively covered the events of the Revolution of Dignity in the chronological order. On November 24, 2013 the first news about Euromaidan have been started appearing, e.g. “Ukrainian protesters come to Kyiv after the failure of the EU-Ukraine agreement”, “Protesters resist the police” (1.12.2013), while intermingling with the analytical articles about the events in Ukraine, predicting their development and consequences – “Ukrainian protests show the European Union still offers hope to some”, in which author Ian Traynor notes: “It is not very often that the European Union starts a riot. Even rarer that people take to the barricades to support Brussels. The tired, squabbling old union may be dragging down the world economy [...], but for the hundreds of thousands of mainly young people on the streets of Kiev on Sunday, the EU is definitely worth fighting for [17]. The journalist also, like in the previous materials of *The Guardian*, emphasizes on the choice between East and West, which Ukraine faced before the Summit in 2013, but for the sake of holding power and undergoing some political pressure, the eastern (pro-Russian) vector of development was chosen by the country’s leaders. It should be noted that through the analytical material the opinion on the appropriateness of Ukraine’s return to the pro-European development path is passed through, which allows us to conclude that the EU has a clear position regarding the support of Ukraine’s Euro-Atlantic development to prevent its entry into the Customs Union.

Since December 2013, *The Guardian* materials started being more informative than analytical, and were mainly devoted to the coverage of protests on Euromaidan “Clashes between police and protesters” (12.02.2013), “Vitalii Klitschko may be the next President of Ukraine” (12.02.2013), “The protests intensified due to distrust of the Government” (12.03.2013), “Escalation of events after Yanukovich’s visit to Putin” (04.12.2013), “The protesters destroyed a statue of Lenin” (08.12.2013). At the same time, the media also published the experts’ materials (opinion) in the thematic columns, devoted to the Ukrainian events review from different perspectives.

For example, John Kampfner’s article “The struggle for self-identity” (11.12.2013) analyses the current Ukrainian fluctuation between the eastern and western development vectors, which, according to the author, is due to historical events (in particular, the belonging of Ukrainian lands to different states during various historical epochs, including the Grand Duchy of Lithuania, Poland, Hungary, the Russian Empire etc.). As a result, there is a difference in the views on the country’s foreign policy course among the population, since Lviv was previously a part of Poland, therefore it tends to be more pro-European, while cities of the eastern regions tend to be more pro-Russian. At the same time, according to the author, Kyiv is a liberal, cosmopolitan and neutral city, the center of Ukraine. The similar views are expressed by the columnist Jonathan Steele in the material “Ukraine’s protests are not about a yearning for European values” (12.12.2013), in which he believes that the events of Euromaidan are the civilizational choice of Ukraine between East and West, due to its centuries-old history, beginning with the times of Kievan Rus, certain differences between the eastern and western regions of Ukraine, as well as modern political and economic processes. Simultaneously, the author considers that Ukraine takes a neutral position between the EU and Russia and tends to maintain the relations and cooperate with Europe, without breaking its ties with Russia [18].

The media covers Ukrainian topics mainly in informational and analytical genres, but the formats and genres of digital journalism, including podcasts, are sometimes used. Podcasts on Ukrainian topics are audio materials that are issued with a certain periodicity and provide an analysis of events and political processes in Ukraine through the comments of leading journalists and experts. Since December 2013, *The Guardian* regularly issues the following formats: “Weekly Political Podcast: Universal Loans and Protests in Ukraine” (December 2013), “Weekly Political Podcast: The Crisis in Ukraine” (March 2014).

During January-February 2014, the articles of the British quality newspaper focused on the chronological coverage of protests in Ukraine, however the number of materials has significantly been reduced in comparison with the previous months: “Kyiv becomes a battle zone as protests become fatal” (22.01.2014), “Protesting state-owned buildings are occupied in Kyiv” (24.01.2014), “Protests continue in Kyiv” (25.01.2014), “Escalation of protests” (18.02.2014) etc. Moreover, *The Guardian* devotes only one material to a vital and turning point event of the Revolution of Dignity - the adoption of the laws of January 16, which led to further escalation of the protest movement, - “The Ukrainian

President adopts harsh anti-protest laws” (17.01.2014).

On February 1, 2014, the newspaper publishes an article "The United States and Europe stand side by side with Ukrainians", which clearly presents the EU and US positions on Ukraine and its future, along with the editorial material "Ukraine: a crisis that affects us all", published on February 19, where the authors express a perception that events in Ukraine will have significant consequences for Russia, the EU and the world (but, the text of the article indicates important consequences primarily for the United States). However, the author also, through an analysis of the chronology of events since November 2013, concludes that the events are intended to contribute not only to the signing of the Agreement as an international instrument but also to the radical change of Ukraine's development vector to European and general geopolitical changes worldwide [19].

Since February 2014 the events in Ukraine have also been covered in a new online section of the resource, called "News blog" (see the publications "Ukrainian crisis: the EU and the US plan to impose sanctions", "Ukrainian crisis: deadly clashes run truce"). Also, in February, the newspaper issues the articles on important events for the Revolution of Dignity, including the EU sanctions introduction ("EU ministers of foreign affairs impose sanctions on Ukrainian officials – 20.02.2014), and the escape of Viktor Yanukovich ("Ukrainian protesters do not leave the streets of Kyiv despite the President's escape" - 22.02.2014). At the same time, only one material was devoted to each of these events despite their significance for Ukraine and its history. The further coverage of the chronology of Ukrainian events is continued through the publication of such materials as "Ukrainian MPs appoint a temporary President" (23.02.2014) and "The US is ready to provide support to Ukraine" (25.02.2014), symbolizing the start of US assistance provision to Ukraine.

Further materials of *The Guardian* focus on the Crimea issue – «Ukrainian leaders warn against the threat of separatism in the Crimea» (25.02.2014), «Vladimir Putin may take revenge on Ukraine» (26.02.2014), «The Crimean parliament is captured by unknown people» (27.02.2014), «The Crimean crisis» (28.02.2014), «Russian intervention into the Crimea may intensify the Ukrainian conflict» (1.03.2014) etc. News materials on the Crimean issues are interlaced with the analytical publications, namely: Alan Yuhas in the article "Ukraine crisis deepens: commentary and analysis on Russia in Crimea" (3.03.2014) presents the chronology of events related to the Crimea and provides an answer to the question "What can further be expected?", comparing the events in Crimea with the "chess game", where the outcome of the Cold War is played, while presenting the views of leading international analysts on the Crimean crisis, who unanimously believe that these events will lead to global geopolitical changes [20].

In March 2014, the British news about Ukraine were focused mainly on the coverage of the Crimean issue, but the analysis of the articles enables to conclude that the EU and Britain together "send strong signals" to Russia to resolve the Ukrainian crisis, but the cooperation and Europe's dependence on Moscow in certain areas (Germany - in the field of energy, France - in the field of defense) doesn't allow for strong measures to be implemented, therefore the soft diplomatic methods and techniques are introduced instead. In addition, *The Guardian* also actively writes about the US support to Ukraine – "American financial assistance to Ukraine" (12.03.2014), "The United States does not recognize the Crimean referendum" (12.03.2014), "Putin signs an Agreement on the annexation of the Crimea" (18.03.2014) etc.

Together with a broad coverage of the Crimea-related topics since March 2014, analytical articles, predicting the possible conflict development in Ukraine start appearing. Timothy Garton Ash in the article "The focus is on Crimea, but next is the fight for Ukraine" states: "The crucial struggle is now for eastern Ukraine. If the whole of Ukraine, including the east, participates in peaceful, free and fair presidential elections on 25 May, it can survive as one independent country (minus Crimea). It will also be back on an unambiguously democratic, constitutional path. In everything the EU and the west does over the next two months, that should be our first priority. Only the criminally naive or the hardened fellow-traveller could maintain that the pro-Russian groups now working to produce chaos, disorientation and violence in cities such as Donetsk and Kharkiv" [21].

The UK press, unlike for instance the US media, which highlighted their own and European position on the Ukrainian issue, presents the position of countries, being part of the Commonwealth of Nations. In particular, *The Guardian* publishes an article on Australia's position on events in Ukraine – "Australia imposes sanctions against Russia after the "theft" of the Crimea" (19.03.2014).

The news of April 2014, before the presidential elections in May, focused on the sanctions on Russia and the beginning of the conflict in Donbass: "Donetsk protesters claim to be independent from

Ukraine and ask for military aid from Russia” (07.04.2014), “Donetsk pro-Russian activists are preparing for a referendum for a “new republic” (8.04.2014), “The pro-Russian protesters capture key buildings in the East” (12.04.2014). Along with the coverage of the conflict in Donbass, the British media also issues several analytical materials, providing an outlook of the development of the situation in Ukraine: “What's Next for Ukraine?” (14.04.2014), “Ukrainian Crisis: 5 possible scenarios” (14.04.2014) etc., and actively publishes news on the introduction of new EU and US sanctions against Russia: “EU prolongs sanctions against Russia because of Ukraine” (29.04.2014), “Obama and Merkel threatened with new sanctions” (2.05.2014).

It is important to emphasize that during this difficult and critical turnout, the newspaper publishes an article in the “opinion” genre, written by Russian Foreign Minister Sergei Lavrov, where the official writes: “The profound and pervasive crisis in Ukraine is a matter of grave concern for Russia. We understand perfectly well the position of a country which became independent just over 20 years ago and still faces complex tasks in constructing a sovereign state. Among them is the search for a balance of interests among its various regions, the peoples of which have different historical and cultural roots, speak different languages and have different perspectives on their past and present, and their country's future place in the world. Given these circumstances, the role of external forces should have been to help Ukrainians protect the foundations of civil peace and sustainable development, which are still fragile. Russia has done more than any other country to support the independent Ukrainian state, including for many years subsidising its economy through low energy prices. Last November, at the outset of the current crisis, we supported Kiev's wish for urgent consultations between Ukraine, Russia and the EU to discuss harmonising the integration process. Brussels flatly rejected it. This stand reflected the unproductive and dangerous line the EU and US have been taking for a long time. They have been trying to compel Ukraine to make a painful choice between east and west, further aggravating internal differences” [22]. This material is quite provocative and somewhat condemnable with relation to the EU-US policy and position on the resolution of the Ukrainian crisis. We consider that the text was published to present pluralism of opinions and provide different views on the problem, as well as present the official Russia's position on the Ukrainian issue.

The elections on May 25, 2014 are the culmination and turning point of the Revolution of Dignity and its consequences, and the British press devotes a lot of news and analytical materials to this topic: “Ukrainians vote in elections” (25.05.2014), “Petro Poroshenko wins the elections” (25.05.2014). Further analysis of the media articles reveals a positive attitude of the EU and the US towards the results of the elections, because every material contains the idea that Ukraine has stepped on a democratic way of development and received a hope for “bright future”. Right after the elections, on May 26, 2014, *The Guardian* published an editorial “Ukraine: voting for Europe”, which states that “despite such dangerous events as the battle for the Donetsk airport, Ukraine has changed its vector of development”, and this clear message shows the positive EU attitude towards the results of the Ukrainian elections. However, the authors also write about the pivotal role of civil society and its influence on the Ukrainian history, and therefore they conclude that the 2014 elections set the new beginning and a chance for a democratic future of Ukraine [23].

After the elections, the frequency of the news about Ukraine significantly reduced and they mainly focused on the following topics:

- EU and US sanctions introduction («G7 leaders warn against a wide range of sanctions across Ukraine», 5.06.2014; «Obama and Merkel warn Russia against more harsh sanctions», 5.06.2014);
- EU and US support to Ukraine («Barack Obama expresses support for the elected president of Ukraine, Petro Poroshenko», 4.06.2014; «The US will provide financial support to Ukraine, Moldova and Georgia», 7.05.2014);
- the overview of the situation in Donbass («The Ukrainian humanitarian crisis is worsening due to the resettlement of tens of thousands of people from the East», 12.06.2014; «7 Ukrainian soldiers were killed and 30 wounded in a conflict in the East», 20.06.2014).

Another theme, which is covered by the UK press in 2014, is the conclusion of an Association Agreement with the EU, including the establishment of an in-depth and comprehensive free trade area. On the eve of the Document signing on June 27, the article “Ukraine will conclude an Agreement with the EU that provoked the revolution” (26.06.2014) is published in the newspaper, and only one news is devoted to the signature process itself: “Ukraine signs the Free Trade Agreement with Europe, which is a step towards the West”(27.06.2014), after which news about Ukraine are again mainly focus on the irregular coverage of events in Donbass. A number of articles was also devoted by the British press to the investigation of a

Malaysian plane crash over Ukraine: "Malaysian Airlines MN17 crashed over Ukraine" (17.07.2014), "The Malaysian Plane Blow: Putin Calls on Ukraine to Stop the Fire" (18.07.2014), "The Fall of Malaysian Aircraft: the world expects Russia to answer" (18.07.2014).

Thus, the analysis of *The Guardian* materials over May-June 2014, the period on which have fallen such events as the presidential elections and the signing of EU-Ukraine Association Agreement, allows to conclude that the publications began to be irregular and mainly focus on the topics of sanctions against Russia, the conflict in the East and humanitarian issues.

In October 2014, on the eve of the parliamentary elections, Ukrainian news were again gradually appearing on the pages of the media and concern the analysis of the political situation in the country. Article by Balázs Jarábik "Can an election calm the crisis in Ukraine?" (23.10.2014) focuses on the political and social situation before the elections, and in this context the main idea of the material is that the EU needs to take more concrete actions rather than live in dreams to ensure the transparency during these elections for the sake of further democratic development of Ukraine and the earliest resolution of the conflict in the eastern Ukraine" [24].

In the post-election period, the media issues an editorial article "The Guardian view on Ukraine's elections: farewell to the old politics", which was published on October 27, 2014, and confirms the satisfaction and approval of the EU towards the results of the Ukrainian elections: "Ukrainian parliamentary elections confirmed the pro-European orientation of the country and allowed for the government to involve a wide range of representatives of various social circles, who were engaged into the Maidan revolution at the beginning of the year. There are not many representatives of the "old" officials in the government. There are also no pro-Russian parties. The impact of oligarchs who had economic and political power and caused corruption has been reduced" [25].

The amount of information on Ukraine in the British newspaper in 2015-2016 has been significantly reduced and presented only by such topics as the imposition of sanctions against Russia, the conflict in Donbass, and some key political events such as the appointment of a new prime minister ("The Verkhovna Rada of Ukraine approved Volodymyr Groisman as the new prime minister", 14.04.2016).

It is essential to state that the British newspaper *The Guardian* in 2015 analysed the following Ukrainian eurointegration issues:

- fight against corruption: article «The future of Ukraine in Europe – we have chosen our way» (24.04.2015) is devoted to the Euromaidan results in the framework of the fight against corruption, the Ukraine's rapprochement to the EU membership and the implementation of the rule of law principles;
- reforming («Ukraine rewrites Soviet history on polemical laws on «de-communisation», 20.04.2015);
- Euromaidan events («Overview of the Maidan events - a convergence with the history of decision-making», 22.02.2015; «Ukrainian investigations of the Kyiv clashes», 31.03.2015);
- security issues in the context of the Ukrainian eurointegration processes coverage («Ukraine has ignored ultra-right for too long - it must wake up in the face of danger», March 2015; «NATO enlargement and conflict in Ukraine», 5.04.2015; «NATO, Ukraine and army EU plan», 9.03.2015; «We, Europeans, must be prepared for our own security challenges», 13.02.2015; «How do you tackle such problem as Ukraine?», 27.03.2015);
- EU-Ukraine relations ("Why did Europe turn its back to Ukraine?», «Ukraine points on the beginning of a turbulent new era in world politics», 15.02.2015; «Europe should not treat Ukraine as another Greece», 3.03.2015).

Apart from this, in 2016, the newspaper begins to publish materials such as "New special relations: what does Putin want from Trump?" (20.11.2016), which analyzes the development of relations between the United States and Russia in connection with the election of a new US president. The author admits that Russia, firstly, wants to ease sanctions, secondly, to recognize the Crimea as part of Russia, as well as to meet its own interests in resolving the Syrian issue [26]. The same theme is also covered in the publication "This is a rather alarming time for Ukraine" (6.12.2016), in which the journalist suggests that the change of power in the US could have a negative effect and contribute to a less "warm" attitude and weakening of the support of the United States of America to Ukraine [27].

The monitoring of *The Guardian* publications over 2018–2019 allows to conclude that Ukrainian news began to correspond to the saturation of the national information space with global-wide events (the conduction of the Champions League in Kyiv, mentioning of Ukraine during the analysis of relations between Russia and the USA, the assassination of O. Zakharchenko, exacerbation of the situation in the

Azov Sea, the military situation in Ukraine etc.) while the information related to the ongoing conflict in the East of Ukraine starts to be covered irregularly. Columnist Simon Jenkins tries to bring the readers' attention to this issue in the article "Forget Brexit, war in Ukraine is the biggest threat to Europe" (26.11.2018), reminding about the situation with Ukrainian sailors, about Donbass, Crimea, Putin's policy and methods, about "10 thousand dead soldiers in this war" [28], but it doesn't receive a great resonance. The topic was somewhat actualized by the texts of Natalia Antonova "Putin benefits from chaos in Ukraine, and the West allows him" (27.11.2018) and Norbert Röttgen: "The EU's response to Russia should be bold and unanimous" (12.12.2018), in which it is stated that there are no quick solutions to the situation regarding Ukraine and Russia, and the EU should maintain a permanent dialogue with Russia, otherwise "there will be no peace in Ukraine" [29]. The articles also reveal that any support for the Putin regime is putting the world at risk, and the current geopolitical situation is not in favor of Ukraine: "traditional Russian enemies are divided and demoralized. Britain was hit by Brexit. In the United States, an authoritarian demagogue at the White House refuses to condemn Russia's actions. It's not a secret that Donald Trump is fond of Putin for his ability to break all rules, to destroy all authoritative institutions, to silence and/or to marginalize all the important critics. According to Trump, "great" America is a place similar to Russia, where a small group of rich people can do everything they like, and everyone else is considered as peasants and they are treated accordingly" [30].

Compared to the American media in which the range of topics changed after the 2016 presidential elections, the analysis of the British press did not show any radical shift, except for the fact that in 2016-2017 Ukrainian topics began to appear less frequently on the pages of the newspaper and were concerned mostly on the general topics, namely on the problems of waste management in Lviv, the conduction of Eurovision in Kyiv, the ban of Russian social networks in Ukraine and other issues that were not related to European integration phenomena.

The analysis of *The Guardian* publications in 2018 showed that Ukrainian news in the European press began to appear chaotically with relation to the topics' range (the Champions League conduction in Kyiv, mentioning of Ukraine during the analysis of relations between Russia and the US etc.), while in print media information about the ongoing conflict in the East of Ukraine and progress in implementing the European integration reforms were rarely covered. We consider this to be a sign of the lack of an effective and systematic implementation of Ukraine's information policy, aimed at emergence of Ukrainian issues in the international information space.

4. Conclusions.

The specificity of the coverage of the Ukrainian topics by the online resource of the quality British newspaper *The Guardian* is of sporadic nature due to the existence of certain gaps in the implementation of Ukraine's information policy. At the same time, the coverage of relevant topics reached its peak in 2013-2014, and this is quite understandable in view of the resonance of the events, taking place in Ukraine, which also shows an extraordinary interest in Ukraine, in provision of assistance in resolving the conflict in the East, progress in the implementation of reforms, and realization of the eurointegration course. Since 2015, the level of interest in Ukrainian topics has been gradually decreasing, and they are mainly focused on the current events of a certain period, the reforming process in accordance with the requirements of the Association Agreement with the EU - the main European integration document, which regulates the relations between Ukraine and the EU in the sphere of implementation of the European integration policy. In addition, the media also covers the following issues: introduction of a visa-free regime with the EU, provision of financial assistance to Ukraine, and alignment of the Ukrainian legislation in accordance with the European law. The last years of the analyzed period (2017-2018) have been marked with a rather negative trend: the British press mentions Ukraine mainly in the context of actualization of Russian issues, which does not contribute to the formation of a positive Ukrainian image among the global community. An efficient systematic information policy, a comprehensive coverage of Ukraine's eurointegration aspects can significantly improve the situation described above. Given the active phase of European integration processes in Ukraine implementation, namely the introduction of an appropriate action plan and the reforming of the key public spheres in line with the EU requirements, it is extremely important to inform the world community on the progress, being made towards the European future of Ukraine. This can be achieved through the formulation and dissemination of clear "messages" about Ukraine in the international media that will protect the country's interests, improve its image and make it possible for the state to be permanently present in the global information space.

REFERENCES

1. Vareh, N. (2014), "Ethnocultural mediastereotypes of Ukraine in the British press", *Visnyk Kharkivskoji derzhavnoi akademiji kuljuty [Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture]*, issue 42, pp. 113–122, available at: http://www.ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/vh/v42/40.pdf#page=113 (accessed 20 May 2019).
2. Garkavenko, Y. (2015), "Heterostereotypism of Ukraine in the British and German media", *Visnyk Dnipropetrovskjogho universytetu. Serija: Socialjni komunikaciji [Dnipropetrovsk University Bulletin. Series: Social Communications]*, vol. 23, issue 15, pp. 20–24.
3. Garkavenko, Y. (2017), "'Stereotype of the transition period': media stereotyping of Ukraine in the quality press of the Great Britain, Germany and France", *Visnyk Kharkivskjogho nacionaljnogho universytetu imeni V.N. Karazina. Serija «Socialjni komunikaciji» [Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Social Communications]*, no. 11, pp. 23–29.
4. Garkavenko, Y. (2017), "The influence of modern tendencies of the development of German newspaper market on the process of heterostereotyping of Ukraine in quality German press", *Visnyk Dnipropetrovskjogho universytetu. Serija: Socialjni komunikaciji [Dnipropetrovsk University Bulletin. Series: Social Communications]*, vol. 25, no. 12, pp. 12–18.
5. Butyrina, M., & Garkavenko, Y. (2018), "Heterostereotype of Ukraine in the discourse of quality British newspapers", *Communications and Communicative Technologies*, issue 18, pp. 22–28, DOI: 10.15421/291803.
6. Hutchings, S., & Szostek, J. (2015), "Dominant narratives in Russian political and media discourse during the Ukraine crisis", in Pikulicka-Wilczewska, A., & Sakwa, R. (Eds.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, E-International Relations, Bristol, pp. 183–196.
7. Pond, E., & Kundnami, H. (2015), "Germany's Real Role in the Ukraine Crisis: Caught between East and West", *Foreign Aff*, vol. 94, p. 173.
8. Sakwa, R. (2016), *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, Bloomsbury Publishing, London, 368 p.
9. Nitoiu, C. (2016) Towards conflict or cooperation? The Ukraine crisis and EU-Russia relations. *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 16, issue 3, pp. 375–390, DOI: 10.1080/14683857.2016.1193305.
10. Boyd-Barrett, O. (2017), "Ukraine, Mainstream Media and Conflict Propaganda", *Journalism Studies*, vol. 18, issue 8, p. 1016–1034, DOI: 10.1080/1461670X.2015.1099461.
11. Mejias, U.A., & Vokuev, N.E. (2017), "Disinformation and the media: the case of Russia and Ukraine", *Media, Culture & Society*, vol. 39, issue 7, pp. 1027–1042, DOI: 10.1177/0163443716686672.
12. Ojala, M., & Mervi, P. (2017), "Naturalising the New Cold War: The Geopolitics of Framing the Ukrainian Conflict in Four European Newspapers", *Global Media and Communication*, vol. 13, no. 1, pp. 41–56, DOI: 10.1177/1742766517694472.
13. Kyrylova, O. (2013), "'The Guardian': from the Second-Hand Manchester Newspaper to One of the Most Quoted Media in the World", *Visnyk Dnipropetrovskjogho universytetu. Serija: Socialjni komunikaciji [Dnipropetrovsk University Bulletin. Series: Social Communications]*, vol. 21, issue 13, pp. 60–67.
14. Thurman, N., & Fletcher, R. (2017), "Has Digital Distribution Rejuvenated Readership?", *Journalism Studies*, pp. 1–21, DOI: 10.1080/1461670x.2017.1397532.
15. Kyrylova, O. (2019), "Paywall vs. Open Journalism: The New York Times and The Guardian Interaction Experience", *Science and society. Proceedings of the 9th International conference*, Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, pp. 221–226, DOI: 10.5281/zenodo.2612826.
16. The Guardian (2017), "Who owns the Guardian? Our unique independent structure", available at: <https://www.theguardian.com/about/2017/nov/17/who-owns-the-guardian-our-unique-independent-structure> (accessed 12 February 2019).
17. Traynor, I. (2013), "Ukrainian protests show the European Union still offers hope to some", *The Guardian*, 1 Dec., available at: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/01/ukrainian-protests-european-union-hope> (accessed 25 November 2018).
18. Steele, J. (2013), "Ukraine's protests are not about a yearning for European values", *The Guardian*, 12 Dec., available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/12/solution-to-ukraine-crisi-political-not-economic> (accessed 25 November 2018).
19. The Guardian (2014), "Ukraine: a crisis that affects us all", available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/feb/19/ukraine-repercussions-world> (accessed 25 November 2018).
20. Yuhas, A. (2014), "Ukraine crisis deepens: commentary and analysis on Russia in Crimea", *The Guardian*, 3 Mar., available at: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/03/ukraine-crisis-russia-crimea-commentary-analysis> (accessed 25 November 2018).
21. Ash, T.G. (2014), "The focus is on Crimea, but next is the fight for Ukraine", *The Guardian*, 18 Mar., available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/18/crimea-ukraine-shooting-pivotal-struggle-heartlands> (accessed 25 November 2018).
22. Lavrov, S. (2014), "It's not Russia that is destabilising Ukraine", *The Guardian*, 7 Apr., available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/apr/07/sergei-lavrov-russia-stabilise-ukraine-west> (accessed 25 November 2018).

23. The Guardian (2014), "Ukraine: a vote for Europe", available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/26/ukraine-europe-vote-poroshenko-russia> (accessed 25 November 2018).
24. Jarábik, B. (2014), "Can an election calm the crisis in Ukraine?", *The Guardian*, 23 Oct., available at: <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/23/ukraine-unify-october-election-russia> (accessed 20 May 2019).
25. The Guardian (2014), "The Guardian view on Ukraine's elections: farewell to the old politics", 27 Oct., available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/27/guardian-view-ukraine-election-farewell-old-politics> (accessed 20 May 2019).
26. Harding, L. (2016), "The new special relationship: what does Putin want from Trump?", *The Guardian*, 20 Nov., available at: <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/20/new-special-relationship-what-does-putin-want-from-trump-kgb> (accessed 20 May 2019).
27. Walker, Sh. (2016), "'It's a pretty disturbing time for Ukraine': Trump's Russia ties unnerve Kiev", *The Guardian*, 6 Dec., available at: <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/06/ukraine-trump-presidency-russia-putin> (accessed 20 May 2019).
28. Jenkins, S. (2018), "Forget Brexit, war in Ukraine is the biggest threat to Europe", *The Guardian*, 26 Nov., available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/nov/26/forget-brexit-ukraine-europe-russia> (accessed 20 May 2019).
29. Röttgen, N. (2018), "The EU's response to Russia must be bold and unanimous", *The Guardian*, 12 Dec., available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/dec/12/eu-response-russia-bold-unanimous-ukraine> (accessed 20 May 2019).
30. Antonova, N. (2018), "Putin is profiting from chaos in Ukraine – and the west is letting him", *The Guardian*, 27 Nov., available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/nov/27/putin-ukraine-sea-of-azov-russia> (accessed 20 May 2019).

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

THE ROLE OF INTERNET MEDIA IN INFORMATIONAL COUNTERACTING BETWEEN UKRAINE AND RUSSIA DURING THE WAR IN THE EAST

Associate Professor **Nadia Herasymchuk**,

Ph.D, Chair of Journalism History, Institute of Journalism, Taras Shechenko National Taras Shevchenko University,
Ukraine, Kyiv

Associate Professor **Anatolii Yakovets**,

Ph.D, Chair of International Media Communication and Communicative Technologies, Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University,
Ukraine, Kyiv

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6675

ARTICLE INFO

Received 26 July 2019

Accepted 20 September 2019

Published 30 September 2019

KEYWORDS

online media, information field, information security, information war, information counter, psychological operations, information-psychological weapons, media aggression.

ABSTRACT

The article deals with the analysis of the role of online-media in political communication. It's shown that we are living in time of such concepts as "information war", "psychological operations", "information-psychological weapons", "media aggression". Therefore information security reflects not only the close relationship between media and conflict situations. The author focuses on information aspect of the conflict and says that it is also important as direct military action. There are also described the stages of the Russian Federation information war against Ukraine, using of anti-Ukraine methods of the information influence and ways of protection of Ukrainian information sphere in the article.

Citation: Nadia Herasymchuk, Anatoli Yakovets. (2019) The Role of Internet Media in Informational Counteracting Between Ukraine and Russia During the War in the East. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6675

Copyright: © 2019 **Nadia Herasymchuk, Anatoli Yakovets**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. These days, Internet media serve not only as informative, entertaining, and educational, but are the main weapon in conducting information wars. Satisfying of information needs of users can be considered as the main task of network information activity. The Internet is one of the phenomena that mediates various types of human activity, including cognitive, communicative and game activities. The network also provides one of the most significant opportunities for intensifying the development of human mental activity, although this problem requires a more fundamental research [1].

According to the head of the State Service for Special Communications and Information Protection Leonid Yevdochenko at the parliamentary hearings on the reform of the field of information and communication technologies and the development of the information space of Ukraine, the number of Internet users, estimated by independent experts at the end of 2015 was at least 58%. It is also noted that

coverage of the population of Ukraine by state programs of analogue broadcasting was 88.3%, radiobroadcasting - 83.5%. Incidentally, it was at that time when there was introduced the idea of creating by NATO the department of anti-Russian "information weapon". At the same time, 18.3% of Ukrainian households were covered by cable television, and 23.6% of households used digital television. The materials state that only 8.2% of Ukrainian households remained consumers of wire services [2].

Public opinion can be manipulated by Internet media. They influence making important strategic and geopolitical decisions, changing borders without using real weapons. It is not so important today to have a large army or a large territory. It is enough to own an arsenal of powerful communication channels of the mass media and use information and psychological methods competently.

In our time, the emergence of such concepts as "information warfare", "psychological operation", "information and psychological weapons", "media aggression", "information security" indicates not only the close connection of the media with conflict situations, but also that in the armed conflicts of today, the struggle in the information field is no less important than direct military action.

By their own experience, Ukraine and Ukrainians learned what such external information interference is and how powerful its power can be. Ukraine became a victim of an information war of the Russian Federation. Russian MMCs have done and been doing everything possible to complete disorientation in the situation, they distort the facts and manipulate the situation in order to influence public opinion both within their country and on the territory of Ukraine. There are a number of media and means of communication that operate at different levels for this purpose. As a conclusion, in March 2014 an annexation of the Crimea by Russia takes place, and later in May, pseudo-state entities "DNR" and "LNR" are created. Therefore, it is important to understand the basic principles, methods and strategy of conducting information wars for confronting media aggression, building an effective system of information security of Ukraine, and maximizing the isolation of the population from such threats. Ukraine appeared in whirlwind of the information warfare, so it is necessary to highlight the main mistakes that were made in order not to be in a similar situation in the future.

It is appropriate to mention the ancient Chinese military man Sun-Tzu, who first summarized the experience of information influence on the enemy. In his treatise "The Art of War," Sun-Tzu wrote: "In any war, as a rule, the best policy is to capture the state as a whole ... to win out hundreds of battles is not the peak of art. To conquer the enemy without a fight - this is the crown of art" [3].

Another well-known communicatvism, Marshall McClellan, once has proclaimed that in our time, economic ties and relationships are increasingly gaining the form of not goods but knowledge exchange. And means of mass communication are new "natural resources" that multiply the wealth of society [4].

Martin Libicki's study are devoted to information wars. One of the forms of information warfare, he calls psychological form. The task of information warfare, according to the scientist, is the destruction of not physical strength but society [5].

According to the well-known national communicatvism Georgy Pocheptsov, information civilization does not perceive actions in the physical space, it sees the victory can exist in information and virtual spaces [6].

Consequently, information warfare is a component of an ideological struggle. Its purpose is to weaken the moral and material forces of an opponent or competitor and strengthen their own. It should be noted that all the years of our Independence were under the targeted informational influence of various channels of communication of the Russian Federation. A planned anti-Ukrainian information warfare was conducted, based on the dissemination of inaccurate, biased information about Ukraine, manipulation of the public consciousness not only of Ukrainian citizens, but also people of other states. The information and communication strategy were provided for the powerful propaganda of the war (Fedor Berezhnii), the incitement of national enmity and the use of religious factors affecting the change in the constitutional order of the Ukrainian state.

One can make a retrospective journey into the history of the issue of information wars. For example, in order to withstand the German information influence, the British Air Force launches the European service and increases the broadcast in the German language. The countries of the Nazi bloc carefully jammed the "harmful" for them radio transmissions to neutralize the effect.

Alongside, the Voice of America begins its broadcasting, which, after the attack of the Japanese Air Force on Pearl Harbor, mainly focused on the Asia-Pacific region.

Thus, the Second World War changed the concept of "propaganda" forever, giving it a purely negative meaning. Countries began to use the media not only for information and educational purposes, but for the influence, which later changed the borders of countries and dictated the interests of world leaders [7].

A well-known American researcher of the concept of "propaganda" P. Lainebarger in his book "Psychological Warfare" one of the first outlined the main features and methods of information wars.

P. Laynbarger believes that "psychological war in the broadest sense is the use of the foundations of psychology in military affairs. In turn, propaganda can be defined as organized conviction without the use of violent measures". The researcher also highlighted the main types of propaganda regarding the sources of conduct:

White propaganda is conducted on behalf of an official source, usually on behalf of the government or one of its bodies, including the military command of various instances. This type of propaganda is directly related to the conduct of open operations of psychological warfare.

Gray propaganda does not indicate a certain source.

Black propaganda hides its true source. This type of propaganda is associated with veiled operations of psychological warfare.

In addition, the following types of propaganda that appeared after the Second World War could be pointed out:

Conversion propaganda is a massive propaganda impact on the value orientation of a person or a group of people in order to change the basic attitudes, relations, judgments and views on the policies pursued by the authorities.

Separatist propaganda is a propaganda influence aimed at stirring up inter-group contradictions on the basis of religious, national, and social character in order to weaken unity up to the complete split of the group.

Demoralizing propaganda is a propaganda effect that aims to weaken the human psyche, to strengthen its self-preservation instincts in order to reduce morale and combat qualities to a complete refusal to engage in hostilities.

Captivity propaganda is intent to the formation of positive attitudes towards captivity as the only rational and safe way out of the situation [8].

It is an interesting fact that NATO's current term, namely "information operations", can be used in the absence of a hint of war hostilities, for example, during peacekeeping operations in order to change sentiment in society.

Thus, the short historic overview of the creation and development of "information wars", which was briefly outlined above, has shown that it is extremely important to pay attention to information resistance in order to conduct effective military confrontation and protect its territory from an external enemy. Anyway, in peace or at war, one must be prepared for a possible propaganda aggression. In a reliably informationally protected country there is a greater chance of not becoming a victim of territorial, political or ideological influence from the outside.

Now let's take a closer look at the concept of "information war", the essence, the difference from other similar terms and the role of media in it.

The term "information war" is used today quite widely, but there is no definite definition of this concept yet.

The information war today is interpreted as:

- integrated joint use of forces and means of information and armed struggle;
- communicative technology of influence on the information and information systems of the enemy while protecting their own information and their information systems;
- communicative technologies of influence on the mass consciousness;
- confrontation between states in the informational space in order to harm informational systems, processes and resources (info-technical war), undermining of political and social systems, as well as massive psychological brainwashing of troops and citizens in order to destabilize society and a country (info- psychological war) [9].

Research results. As we see, the above definitions indicate that the term "information war" is used in two semantic variants: *humanitarian* and *technical*. In the humanitarian sense, "information war" is understood as one or the other method of transformation of the informational space. In this case, we are talking about attacks on the structure of the generation of information, the imposition of a model of the world, which is intended to provide the desired types of behaviour. In the technical - as the purposeful actions, taken to achieve information advantage by harming the information, informational processes and systems of the enemy, while protecting their own information, information processes and systems. It is clear that the objects of defeat in "information wars" will be, in the first place, the psyche and people's consciousness and in the second - the information infrastructure. Thus, one term - information war - refers to the processes, but their means and methods

of implementation are fundamentally different: the computer virus can not affect human health, and the state of social consciousness and dominant in society.

Regarding to the means, methods and principles of traditional warfare and the war of information, they are completely different. Information weapon, as it is, do not exist at all. All that specialists call as information weapon (mass media, electronic media, linguistic means) is in fact a certain type of information communication of elements of a social structure or means of their regulation, which can lead to both constructive and destructive consequences on the object of influence. Therefore, there is the only one winner in the information war. It is the one who is able to provide more effective protection of his space from the invasion of inadequate and false information. Many countries of the world do this - they create systems for protection against information aggression. In France, for example, television is allowed to show no more than 50% of foreign films, the absolute majority of which, as known, American [10]. G. Pocheptsov noted that the information war as a "litmus test" is capable of checking the national information space on the ability to function not only in a favorable but also in aggressive mode, when not only the time gap, but also the shortage of material and intellectual resources begins to play a special role.

Today, information wars go to the forefront of possible domination options in the information sphere. In this case, it is necessary to distinguish between two areas of information warfare: directly informational and psychological. In the first case, the object of influence is computers and information systems, in the second - the mass consciousness. Accordingly, depending on this, the modes of influence are chosen.

At the conceptual level, it can be said that countries seek to acquire information that ensures the fulfillment of their goals. Knowledge about the information that the enemy has, is a means that allows you to strengthen your power and reduce the power of your enemy [11].

Nevertheless, modern means of performing information functions made the information vulnerable to direct access and manipulation of it. Modern media technologies allow an opponent to change or create information without first obtaining facts and interpreting them. Here is a short list of characteristics of modern information systems, which leads to the appearance of such vulnerabilities: concentrated information storage, access speed, the great ability of information systems to perform their functions autonomously.

There are three main information warfare aims:

- ✓ to control the informational space, using it for its own purposes, while protecting the military information functions from hostile actions (contrinformation).
- ✓ use control of information to carry out information attacks on the enemy.
- ✓ to increase the overall effectiveness of the armed forces through the widespread use of military information functions [12].

Carrying on a psychological war, the processes of forming public opinion are taking first place. In this case, the effect of reducing the significance of a particular event, preventing it from entering the informational space, using the "spiral of silence" in the course of a communicative campaign, in other words accepting the opinion of minority as the opinion of the majority of the population influences effectively.

Today, the term "hybrid war" is gaining in popularity. It is a question of the combined use of MMC and armed forces by the country aggressor. In fact, in the first stage there is an "information war" aimed at completely disorienting the people, giving in to their own side. At the next stage, already on the prepared info-background, there is a physical aggression that ends with the occupation of the desired territory.

According to the US Marine Corps Lieutenant Colonel of Bill Nemeth, the hybrid war is a "modern version of guerrilla war" which "combines the latest technology and modern methods of mobilization"

In the editorial preface of the Military Balance 2015 guide, the "hybrid warfare" is interpreted as "the use of military and non-military tools in an integrated campaign aimed at achieving sudden, seizing the initiative and obtaining the psychological benefits. They used: diplomatic opportunities; large-scale and rapid informational, electronic and cyber-attacks; cover and concealment of military and intelligence operations; in combination with economic pressure".

Developing a tactical plan in this case, the following information should be taken into account:

- ✓ definition of the target audience in a given society;
- ✓ beliefs, relationships, thoughts and motivation of target audiences;
- ✓ analysis of vulnerability points in this behavioural model;
- ✓ determining the most effective channels for achieving the goal;

✓ secondary study of the effect of the first stage of information warfare [13].

Thus, the "information war" is a kind of confrontation of social systems, during which physical destruction of elements of the infrastructure of opponent systems is assumed (supposed), and the main means of conducting it are informational technologies.

Indeed, the human environment has changed dramatically with the advent of the Internet - information is spreading instantly around the world. Reprogramming a person has become faster, cheaper and easier than killing. Information tools are sometimes even provided free of charge, like computers to universities, to provide their users with relevant information.

The globalization of information processes and the comprehensiveness of information flows, the rapid development and increase in the volume of influence of audiences of telecommunication networks marked the end of the XX century. These factors gave reasons to the scientists (futurologists, sociologists, philosophers) to argue that the industrial society, where production played a leading role, and the intermediate post-industrial stage (for the post-Soviet space, the more acceptable term "deindustrialization") replaced the industrial society. In addition to production, the service sphere plays an important role here and a new information society comes, where the sphere of mass communications is a priority.

Already, information technology has become the most powerful productive force. For example, today 90% of the capital goes from owner to owner through electronic communications, and the potential of some information corporations is greater than of individual states. The Microsoft company, with its capital of about \$ 700 billion, is a striking example of the economic performance is ahead of the entire country, let's say, Spain.

German philosopher Spengler at the beginning of the 20th century foresaw an unprecedented increase in the role of information in the life of society. In the "The Decline of the West," he wrote: "In the near future, three or four world newspapers will direct the opinions of provincial newspapers and, with their help, "the will of the people" Everything will be decided by a small number of people who control these newspapers, whose names may not even be known, but the huge mass of second-rate politicians, rhetoric and tribunes, deputies and journalists, representatives of the provincial horizons, will support the illusion of national self-determination in the lower layers of society" [14].

It should be noted that O. Spengler at that time did not anticipate the development of electronic media. If it was so, then his predictions, probably, would be even more bolder. After all, the development of telecommunications is the key factor in the information society. The amount of time it takes and the meaning of watching TV shows allow us to suggest that the TV is the main icon of our time for the average European [15].

The communication sphere in general and the media in particular - have always been active participants in armed conflicts.

Indeed, an effective information warfare is possible only with absolute control over the MMC. No wonder that the largest and most influential countries in the world use the media for their own purposes - from internal to external propaganda, ending with territorial claims, or moreover, by appropriating or separating state lands.

In our time, MMC plays an increasingly important role both in the solution of armed conflicts and in their pursuit. "Today, in developed countries, any action is impossible without proper information preparation. Wars must look fair, the enemy - the most violent, their own warriors - true heroes". Modern wars are, above all, armed political demonstrations.

In the scientific article "All Lie. The Conflict in Ukraine and the Transformation of Russian Media" by Jill Doherty, a former CNN journalist, published by the Center - 232 - A collection of scientific works. Whip Shorenstein on Media, Politics and Public Policy at the University of Harvard, 2 (15), 2015, analyzes what processes have been taking place in Russian media and media in recent years and how the basis of current Russian propaganda has been formed. She notes that today Russian propaganda uses traditional methods - misinformation, half-truths and labeling, as well as a huge amount of modern information weapons, including electronic media, digital communications, blogs and social networks.

By the way, according to estimates of the expert on information security group Vyacheslav Gusarov, the Russian Federation spends annually on the information war against Ukraine at least 3.5 billion dollars.

Recently G. Pocheptsov declared that information wars were won long before their beginning [16]. And he is right. A country with a powerful system of independent media, an information policy program, and cultural development never loses information warfare or hybrid warfare.

Conclusions. After analyzing the definition of "information war" and defining the role of the media in it, it can be concluded that information has long ceased to be an instrument or ancillary means. Today, the information and entertainment role of the media has fallen into the background. The

greats of this world use of the Media and communications on a much wider scale. Information in "right hands" can change traditional political, economic and military spheres. Information has become an independent sphere of influence. No wonder, even a separate concept of "fourth power" appeared as the influence of journalistic activity and information on society. Today, the fourth power is in line with the executive, legislative and judicial authorities.

Therefore, it is not surprising that, against the background of such a rapid development of media influence, new forms of wars and confrontations arise. It is important to say that they have a much greater influence than physical confrontation. When the main target of the attack is human conscious and subconscious, it is impossible to objectively assess the magnitude of the impact, from which the results become unpredictable.

REFERENCES

1. Artamonova I. Audience of Internet media in the system of social communications / I. Artamonova // World standards of modern journalism: a collection of scientific works. - Cherkasy, 2010. - P. 239-243
2. In 2015, the number of Internet users in Ukraine was more than 58% of the population. UNIAN: <http://www.unian.ua/society/1254409-u-2015-rotsi-kilkist-internet-koristuvachiv-v-ukrajini-stanovilo-ponad-58.html>
3. Lipkan V. Information security of Ukraine in the conditions of European integration [Electronic resource] / V. Lipkan, Y. Maksimenko, V. Zhelihovsky. - Access mode: http://mobile.pidruchniki.com/15800119/politologiya/ponyattya_zmist_zagroz_informatsiyniy_bezpetsi
4. Babenko Y. Information War - Weapons of Mass Destruction! [Electronic resource] / Y. Babenko. - Access mode: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
5. Libik M. What is an information war? [Electronic resource] / M. Libikis. - Access mode: <http://viysko.com.ua/texnologiji-voyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/>
6. Pocheptsov G. Russia and Ukraine in comparing of their communicative-propaganda capabilities [Electronic resource] / G. Pocheptsov. - Access mode: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291>
7. Rastorguev S.P. Information War / S.P. Rastorguev. - Moscow: Radio and Communications, 1998. - 416 pp.
8. Hirschman A.O. Deux siecles de rhethorique reactionnaire / A.O. Hirschman. - Paris: Fayard, 1992. - p. 23-29.
9. Pocheptsov G. G. Propaganda and counter-propaganda / G.G. Pocheptsov - Moscow: Center, 2004. - 256 p.
10. Lasswell H.D. Propaganda technology in the World War / H.D. Lasswell. - New York: The MIT Press, 1971. - 268 p.
11. Pocheptsov G. G. Information wars: trends and ways of development. - 2014 [Electronic resource] / G.G. Pocheptsov - Access mode: <http://psyfactor.org/psyops/infowar7.htm>
12. Rastorguev S.P. Information War / S.P. Rastorguev. - Moscow: Radio and Communications, 1998. - 416 pp.
13. Johnson L. S. Toward a Functional Model of Information Warfare: A Major Intelligence Challenge / L. Scott. Johnson // Studies in Intelligence. - 1997. - № 1. - p. 49-56.
14. Buzan B. From international system to international society: Structural realism and regime theory meet the English school / Barry Buzan // International Organisation. - 1993. - Vol. 7, Issue 3. - p. 327-352.
15. Hirschman A.O. Deux siecles de rhethorique reactionnaire / A.O. Hirschman. - Paris: Fayard, 1992. - p. 23-29.
16. Georgy Pocheptsov: "Information wars are won long before they begin" - 2015 [Electronic resource] / G. Pocheptsov - Access mode: <http://psyfactor.org/lect/pocheptsov11.htm>

MANAGEMENT AND MARKETING

“APPLE” – UP OR DOWN

Adyl Aliekperov, leadership and strategy consultant, senior consultant for Green Oasis,
MBA student at the University of South Wales (UK)

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6676

ARTICLE INFO

Received 29 July 2019

Accepted 21 September 2019

Published 30 September 2019

KEYWORDS

Apple, Inc.; Apple's future;
Innovations; Strategy; iPhone;
Research and Development.

ABSTRACT

In this article the future of Apple, Inc. was investigated. The emphasis was made on the analysis of the statistical data demonstrating the dynamics of the company's revenue, as well as the market share of its main product - iPhone. The main stages of the development of the company and its strategy was examined also. Having analyzed this information, author gave a prognosis about the future of Apple company.

Citation: Adyl Aliekperov. (2019) “Apple” – Up or Down. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6676

Copyright: © 2019 Adyl Aliekperov. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

*In the memory of Steve Jobs,
the Leader, who transformed
our minds and souls.*

June 28, 2007 would forever go down in history as the “day before”. That unremarkable day was the last one when people kept pressing the buttons of their mobile phones with a vengeance, not even thinking that soon those familiar gadgets would change beyond recognition. Already on June 29, 2007, a new era began – the iPhone era. The market of mobile phones in an instant turned to belong to a new miracle, making it possible with a light touch of a finger on the screen to flip through pictures, taken with the same smartphone, and comfortably surf the Internet. The whole world was waiting for the moment when the phone, resembling the machine from the most fantastic movies, could be picked up to make the first call without pressing traditional buttons. It was incredible. A new gadget had emerged to instantly transform people's idea about mobile phones and pin down the button competitors. But that wasn't all. Along with the innovative smartphone, new innovative services were offered to customers:

- A website offering information about the product, how to purchase it, and supporting service.
- Apple retail stores, enabling potential customers to familiarize themselves with the iPhone and other company's products.
- iTunes – the music store – registering there and downloading a special application, the iPhone holder could download and listen to the music.
- AppStore – the online store where users could download different apps to install them on a new iPhone.
- iCloud – Apple's signature cloud storage where you could store backup copies of information hosted on your iPhone and iPad. This service, according to Apple, was one of the most significant options offered by the company. Customers got the opportunity to back up all their data and easily transfer it to a new iPhone.

Not all services were offered by the company at one time. Yet, customers noticed that the company cared about their convenience, constantly offering new solutions that added value to its products and made them even more attractive.

Apple also offered customers not simply a product and service of exceptional quality but also a special image: people in white earphones originally stood out in a crowd. They were willing to demonstrate they were the holders of the iPhone. Thanks to its wonderful smartphone, Apple managed to do nearly impossible – the company had turned its customers into its worshipers.

Moreover, third-party companies got engaged in the manufacture of the innovative original iPhone cases. Thus, iPhone holders got a unique opportunity to personalize their phones, to emphasize their character with a huge variety of available accessories for their smartphones.

It is safe to say that Apple had surpassed customer expectations by creating an offer of the highest value through innovative product and servicing.

Besides, with its innovative products, Apple had changed the entire mobile phone industry and inspired companies to follow the pattern.

According to BCG (Boston Consulting Group) research, Apple had been holding the first leading position among the most innovative companies for 13 years. However, in 2019, also according to BCG information, Apple, came down to the third position in this rating, giving way to Alphabet\Google and Amazon. Most likely, the main product of the company – the iPhone – had most significantly caused this change. According to expert estimates, the new iPhone models have almost ceased to surprise their customers with innovations. Moreover, Apple has long been repeating the achievements of its closest competitors. In 2009, HTC launched a smartphone with a screen of 4.3 inches. In 2011, Samsung offered customers a Galaxy Note with a screen size of 5.3 inches. Just Apple alone stubbornly kept on releasing smartphones having a screen of 3.5 inches, and only in 2012 it introduced a new iPhone 5 with a 4-inch screen.

In 2018, Samsung introduced its first smartphone with a triple-camera setup. While Apple was only about to present its new iPhone 11 with triple camera.

Aside from that, Huawei and Samsung launched innovative smartphone with a folding screen – Mate X and Fold, which implies again that Apple gradually steps away from innovations and stop surprising their customers.

In 2016, there were problems with batteries deployed to smartphone iPhone 6s. The company argued that the problem affected limited number of smartphones and that they would guarantee the replacement of defective batteries. At the same time, experts referred to some issues related to batteries replacement as they were missing in service centers, and problems in communication between customers and the company. It is also worth pointing out that only under pressure Apple agreed to cut the replacement price from \$79 to \$29.

Nevertheless, despite these facts – the lack of significant innovations since the release of the first iPhone and the problems associated with the replacement of batteries – Apple has been successfully showing a very positive financial growth.

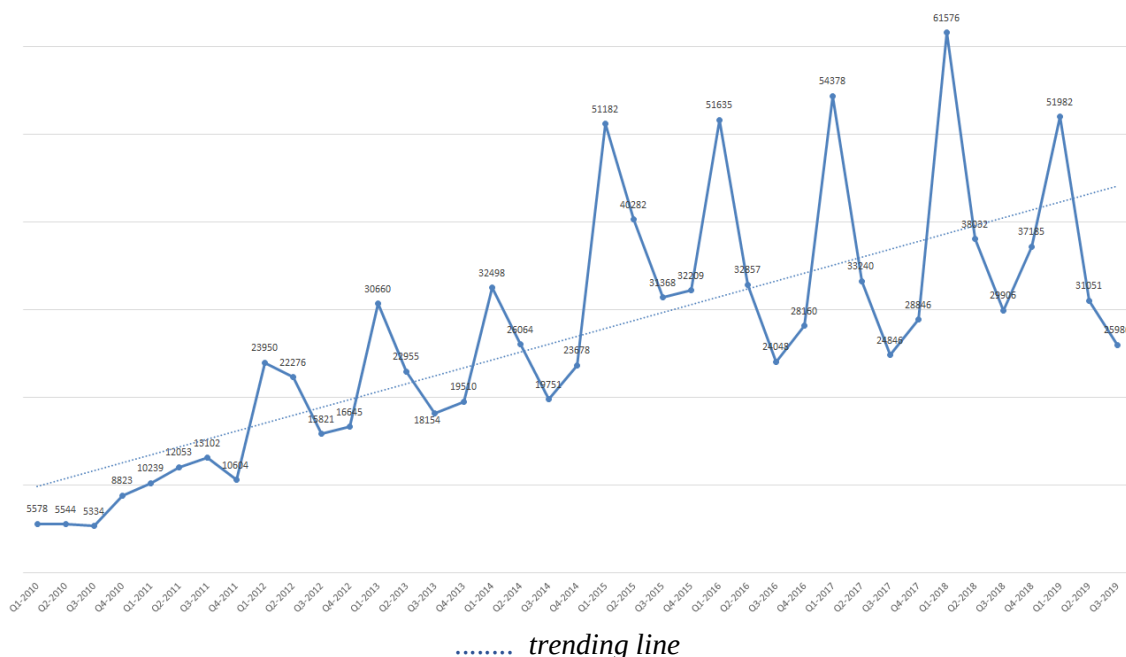

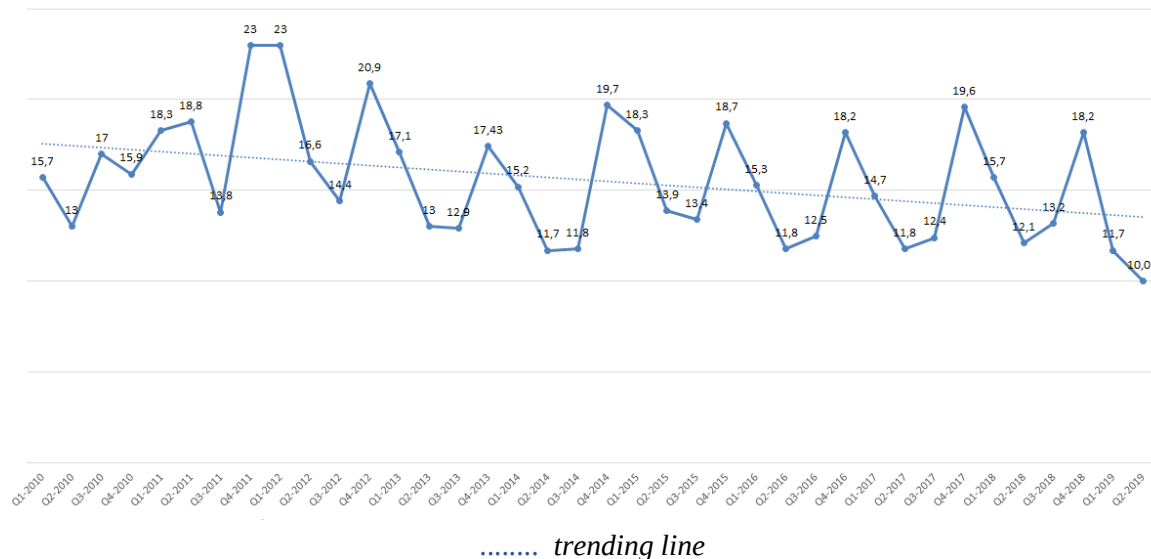
Fig. 1. Apple's iPhone revenue from Q1- 2010 to Q3- 2019 (dollars in millions). Source of information: Statista.

Very noteworthy is that in the second quarter of 2018, according to Counterpoint research, Apple got 62% of the global cell phone market's profits, taking about 11% of the total smartphone market at that moment.

Apple managed to reach this financial progress applying the differentiation strategy for the iPhone, highlighting it from the competitive range. It should be noted that the differentiation of any product is up to such factors as technological progress, exceptional image, or the primacy of providing the appropriate product to customers, as a result of which the company gets a significant advantage against competitors. This was demonstrated by Apple with the revolutionary iPhone confidently accelerated the engine of technological and trendy leadership, having produced quite a valuable offer to its customers. The iPhone differentiation strategy also allowed to set high value based price enabling to generate a significant profit. It is worth emphasizing that Apple is the inventor of smartphones in the category of 800 USD+. Thus, thanks to a well-chosen strategy, customers are still willing to pay a high value based price for the possession of iPhone, even despite that Apple has ceased to surprise. Customers also show a high level of trust and affection for the Apple brand. According to Interbrand "Best Global Brands 2018 Rankings", Apple ranks first place in terms of customers' strong sense of identification with this brand and differentiation it from other brands.

Apple simultaneously offers the most harmonious interaction between "hardware" and "software" iPhone. It is pointed that when choosing different iPhone models the users can be fully confident that the software will be equally convenient and familiar. Very significant is that Apple very quickly updates the software to the latest version.

However, against the consistently declared profit there is some decline in Apple's market position. As can be seen from the proposed graph (see Figure 2) the share of iPhone in the total smartphone market fell to 10.1% in the 2nd quarter of 2019 and it was the lowest mark since Q-1, 2010.

..... trending line
 Fig. 2. The share of iPhone in the total smartphone market Q1-2010—Q2-2019 (%). Source of information: Statista.

It is worth focusing on the fact that in the period from 2010 to the first quarter of 2019 the highest market share of Apple at 23% accounted only for the 1st and 2nd quarters of 2012. The company had failed to reach it ever again, having, on average, a market share in the global smartphone market at 15.5% (see Figure 2). All this tells that the company has almost stopped attracting new customers, even experiencing some outflow, which may have a negative impact on its further development.

In the premium smartphone market, according to Counterpoint, where Apple's share was 52% in 2017, it went down to 42% by the end of the first quarter of 2019. During the same period in the premium smartphone market, the share of the nearest competitor, as also Counterpoint informs, Samsung, slightly increased from 23 to 25%, and Huawei had an increase from 8 to 16%.

It should be noted that a company that follows the differentiation strategy and does not offer customers significant technological innovations will face the difficulty of expanding its market presence and attracting new customers, which is happening today. It is also likely that eventually customers, for lack of exclusive market offer, will not agree to pay required higher prices not supported by the valuable proposition.

Differentiation strategy also requires significant investments to maintain the proper technological level of the product or offer new unique products. A comparison of Apple's research and development spending with its nearest competitor in the smartphone market, Samsung, shows that Apple spends slightly less than its competitor, which can adversely affect its ability to win the protracted struggle for market supremacy (see Table 1). From 2010 to 2018, Apple spent on R&D an average of about 3,4% of its revenue, which in absolute figures amounted to an average of about 6 891 444 444 USD annually. Over the same period, Samsung's similar spending was 6,6% or 13 034 444 444 USD in average per year.

Table 1. The levels of research & development expenditure at Samsung Electronics and Apple, Inc. Source of information: STATISTA, Annual Reports (Apple Inc.) – 2010-2018, Samsung Sustainability Reports – 2010-2018.

year	APPLE		SAMSUNG	
	Percentage of revenue	Total expenses	Percentage of revenue	Total expenses
2010	3	1 782 000 000	6	8 460 000 000
2011	2	2 429 000 000	6	9 260 000 000
2012	2	3 381 000 000	6	11 060 000 000
2013	3	4 475 000 000	6	13 750 000 000
2014	3	6 040 000 000	7	14 260 000 000
2015	3	8 060 000 000	7	13 810 000 000
2016	5	10 040 000 000	7	13 750 000 000
2017	5	11 580 000 000	7	15 620 000 000
2018	5	14 236 000 000	8	17 340 000 000
average value	3,4	6 891 444 444	6,6	13 034 444 444

Moreover, according to estimates of Oxfam America and New York Times, Apple has accumulated between \$181 billion and \$236 billion in offshore accounts.

Thus, Apple has enough funds to invest in R&D and further progression, but apparently it just may not know what to do with them. It is also possible that its plans for future development are strictly classified, as it was when the first iPhone was created.

In addition, the company is constantly under the pressure of competitors, who are increasingly occupying the market of premium smartphones amid the growing popularity of Android. If in 2011 the share of Android smartphones, according to Statista, was 36.1%, in 2018 it jumped to 84.2%. At the same time, the Apple's software market of iOS, as well as the iPhone market, tends to some shrinking at the moment.

Summing it up, with the impressive financial results Apple also can be characterized by:

- the lack of innovative proposals that threaten adherence to the policy of differentiation and hence opportunities to establish high value-based price.
- the shrinking market share in premium smartphones and the global smartphone market;
- some customers outflow that apparently are not replenished with new ones.

The current situation can lead to a deterioration in financial performance, loss of market share and loyal customers.

These facts indicate that Apple may have come to the point where it will either take off with a new innovative proposal or gradually fade away. As it is known, giant stars burn down very slowly and smoothly, yet it would be sad to see their fate befell Apple, which has given us all a miracle called the iPhone and which is able to surprise the world more than once.

In any case, Apple's flywheel is still spinning quite confidently, and the company has enough resources, both intellectual and material, to choose between going up or down.

In conclusion, it should be noted that at the moment the smartphone market resembles the market of mobile phones, which had been formed before the first iPhone was released. Competing manufacturers enter the market with almost identical products; any innovation is quickly copied by the main players of this market. In other words, the world has stood still in expectation of a new "iPhone", which would again change our notion about mobile communication. What will it be like? The answer to this question can be based on information that Elon Musk and Jeff Bezos are working simultaneously on two projects – Starlink and Kuiper. These projects should help people get satellite high-speed broadband Internet all over the globe. This will probably require a new smartphone standard. Thus, the window of opportunity for the development of a much-needed gadget is open very widely, and the world is undoubtedly waiting for more than one innovative breakthrough.

BIBLIOGRAPHY

- Annual Reports (2007-2018), [Annual Reports], "Apple Inc.", available at <http://www.annualreports.com/Company/apple-inc> (accessed 28 August, 2019)
- Apple (no data), [Apple, Inc.], "iPhone 6s Program for Unexpected Shutdown Issues", available at <https://www.apple.com/support/iphone6s-unexpectedshutdown/> (accessed 28 August, 2019)
- Burrell, Henry (2019), [Tech Advisor], "Best smartphone 2019: Find the best phone for you" available at <https://www.techadvisor.co.uk/test-centre/mobile-phone/best-smartphone-3677861/> (accessed 28 August, 2019)
- Chauhan, Karn (2018), [Counterpoint], "Chinese Brands Handset Profit Crossed US\$ 2 Billion For the First Time Ever in Q2 2018", available at <https://www.counterpointresearch.com/chinese-brands-handset-profit-crossed-us-2-billion-first-time-ever-q2-2018/> (accessed 4 September, 2019)
- Costello, Sam (2019), [Life Wire], "Is Android or iPhone the Better Smartphone?" available at <https://www.lifewire.com/iphone-vs-android-best-smartphone-2000309> accessed 1st September, 2019
- Drucker, Jesse and Bowers, Simon (2019), [New York Times], "After a Tax Crackdown, Apple Found a New Shelter for Its Profits", available at <https://www.nytimes.com/2017/11/06/world/apple-taxes-jersey.html> (accessed 1st September, 2019)
- Fisk et al, (2013) "Services Marketing Interactive Approach", South-Western
- Grabham, Dan and Jones, Robert (2018), [t3], "History of the iPhone 2007-2017: the journey to iPhone X", available at <https://www.t3.com/features/a-brief-history-of-the-iphone> (accessed 28 August, 2019)
- Gurman, Mark and Gu, Jacqueline (2019), [Bloomberg], "Samsung and Huawei Double Down on Apple's High-Price Phone Strategy", available at <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-25/samsung-huawei-double-down-on-apple-s-high-price-strategy> (accessed 28 August, 2019)
- Hill, Simon (2019), [Life Wire], "Android vs. iOS: Which smartphone platform is the best?" available at <https://www.lifewire.com/iphone-vs-android-best-smartphone-2000309> (accessed 1st September, 2019)
- Haselton, Todd and Castillo, Michelle (2018), [CNBC], "I tried to get my iPhone 6 battery replaced — here's what happened", available at <https://www.cnbc.com/2018/01/19/apple-iphone-6-battery-what-happened-when-i-tried-to-get-it-replaced.html> (accessed 28 August, 2019)
- Holst, Arne (2019), [Statista], "Share of Android OS of global smartphone shipments from 1st quarter 2011 to 2nd quarter 2018", available at <https://www.statista.com/statistics/236027/global-smartphone-os-market-share-of-android/> (accessed 28 August, 2019)
- Holst, Arne (2019), [Statista], "Apple iPhone's market share of new smartphone sales worldwide from 2007 to 2019, by quarter", available at <https://www.statista.com/statistics/216459/global-market-share-of-apple-iphone/> (Accessed 4 September, 2019)
- Interbrand (2018), [Interbrand], available at <https://www.interbrand.com/best-brands/best-global-brands/2018/ranking/apple/> (accessed 4 September, 2019)
- Jaffe, Justin (2019), [CNET], "Price, specs and features we expect on Sept. 10", available at <https://www.cnet.com/news/iphone-11-11-pro-11r-and-11-max-price-specs-features-we-expect-on-sept-10/> (accessed 1st September, 2019)
- Liu, Shanhong (2019), [Statista] "Apple's iPhone revenue from 3rd quarter 2007 to 3rd quarter 2019", available at <https://www.statista.com/statistics/263402/apples-iphone-revenue-since-3rd-quarter-2007/> (accessed 28 August, 2019)
- Liu, Shanhong (2019), [Statista] "Global research & development expenditure at Samsung Electronics between 2009 and 2018 (in trillion South Korean won/ billion U.S. dollars)", available at <https://www.statista.com/statistics/236924/samsung-electronics-research-and-development-expenditure/> (accessed 28 August, 2019)
- Matyszczyk, Chris (2018), [ZDNET] "Why do people want a new iPhone? This research gives a fascinating clue", available at <https://www.zdnet.com/article/why-do-people-want-a-new-iphone-this-research-gives-a-fascinating-clue/> (accessed 28 August, 2019)
- Maring, JOE (2019), [Android Central] "Huawei Mate X vs. Samsung Galaxy Fold: Which should you get?" available at <https://www.androidcentral.com/huawei-mate-x-vs-samsung-galaxy-fold> (accessed 28 August, 2019)
- Mishra, Varun (2019), [Counterpoint], "Premium Smartphone Market Collapses 8% in Q1 2019, After Apple Shipments Drop 20%" available at <https://www.counterpointresearch.com/premium-smartphone-market-collapses-8-q1-2019-apple-shipments-drop-20/> (accessed 28 August, 2019)
- Michel, Stefan (2013), [IMD], "Obstacles to implementing value-based pricing" available at <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/obstacles-to-implementing-value-based-pricing/> (accessed 28 August, 2019)
- Mourdoukoutas, Panos (2018), [Forbes], "Samsung Beats Apple In The Global Smartphone Market As Chinese Brands Close In", available at <https://www.forbes.com/sites/panosmourdoukoutas/2018/09/13/samsung-beats-apple-in-the-global-smartphone-market-as-chinese-brands-close-in/#234a6083697d> (accessed 28 August, 2019)
- Oxfam America (2016), [OXFAM], "Broken at the Top" (2016), available at http://www.oxfamamerica.org/static/media/files/Broken_at_the_Top_FINAL_EMBARGOED_4.12.2016.pdf (accessed 1st September, 2019)
- Pathnak, Tarun (2019), [Counterpoint], "Apple Maintains Lead in Premium Smartphone Segment, OnePlus Enters Top Five Brands for the First Time in 2018", available at <https://www.counterpointresearch.com/apple->

maintains-lead-premium-smartphone-segment-oneplus-enters-top-five-brands-first-time-2018/ (accessed 28 August, 2019)

Phonearena (2016), [Phone Arena], "The original Samsung Galaxy Note was the first smartphone with a greater than 5-inch screen", available at https://www.phonearena.com/news/The-original-Samsung-Galaxy-Note-was-the-first-smartphone-with-a-greater-than-5-inch-screen_id82604 (accessed 1st September, 2019)

Porter, Michael (1980), "Competitive strategy", New York: Free Press

Pressman, Aaron (2019), [Fortune], "Jeff Bezos and Amazon Propose Space-Based Internet Service to Compete With SpaceX and OneWeb available at <https://fortune.com/2019/04/04/jeff-bezos-amazon-project-kuiper/> (accessed 1st September, 2019)

Plummer, Libby (2016), [Daily Mail], "Apple FINALLY reveals the cause of its iPhone 6s 'unexpected shutdown' bug - but only on its Chinese website", available at <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-4000774/Apple-FINALLY-reveals-cause-iPhone-6s-unexpected-shutdown-bug-Chinese-website.html> (accessed 28 August, 2019)

Rasool, Aqsa (2019), [Digital Information World], "Apple is no more the most innovative company according to latest report", available at <https://www.digitalinformationworld.com/2019/02/apple-falls-from-1st-to-17th-number-in-the-list-of-worlds-most-innovative-company-ranking.html#> (accessed 28 August, 2019)

Ringel et al. (2016), [BCG], "The Most Innovative Companies 2019", available at <https://www.bcg.com/publications/2019/most-innovative-companies-innovation.aspx> (accessed 10 September, 2019)

Samsung (2015-2019), [Samsung], "Sustainability Reports (Annual Reports)", available at <https://www.samsung.com/us/aboutsamsung/sustainability/report-and-policy/> (accessed 28 August, 2019)

Spence, Ewan (2019), [Forbes], "2019 iPhone Hints Suggest a Lack of Innovation", available at <https://www.forbes.com/sites/ewanspence/2019/01/14/apple-iphone-new-leak-rumor-innovation-camera-boring-failure/#1177ffc72315> (accessed 28 August, 2019)

Shaw, Colin (2018), [Beyond Philosophy], "Has Apple Lost Touch With Its Customers?" available at <https://beyondphilosophy.com/apple-lost-touch-customers/> (accessed 28 August, 2019)

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss

6(18), September 2019

SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

Passed for printing 25.09.2019. Appearance 30.09.2019.

Typeface Times New Roman.

Circulation 500 copies.

RS Global Sp. z O.O., Warsaw, Poland, 2019

Numer KRS: 0000672864

REGON: 367026200

NIP: 5213776394

<https://rsglobal.pl/>